

BOJ PROTI OBCHODOVÁNÍ S LIDMI ZA ÚČELEM NUCENÉ PRÁCE V EVROPĚ !

TORSTEN MORITZ/LILIAN TSOURDI (ED.)

vydalo Churches' Commission for Migrants in Europe (CCME)

Churches' Commission for Migrants in Europe

Torsten Moritz/Lilian Tsourdi (Ed.)

Boj proti obchodování s lidmi za účelem nucené práce v Evropě!

Churches' Commission for Migrants in Europe (CCME)

174 rue Joseph II

B 1000 Brussels

March 2011

Tato brožura byla napsána v rámci projektu „Boj proti obchodování s lidmi – jít dál! Mapování a posilování schopnosti občanské společnosti chránit a podporovat oběti obchodování s lidmi – nejen obchodování za účelem sexuálního vykořisťování“ (tak zvaný projekt GOING BEYOND – „Jít dál“).

Projekt GOING BEYOND je financován Programem prevence a boje proti zločinu Evropské komise EU.

Projekt je finančně podporován také Švédskou církví, Finskou církevní charitativní organizací a Norskou církevní charitativní organizací.

Tato publikace odráží názory pouze autorů. Evropská komise ani jiná organizace nezodpovídá za užití informací zde obsažených.

Obsah

1. Úvodní poznámky: Boj proti obchodování s lidmi za účelem nucené práce v Evropě: na cestě k nejlepší praxi!?	5
Vznik této brožury	5
Co je cílem této brožury	6
Potřeba jít za hranice průvodce „dobrou praxí“	7
2. Obchodování s lidmi za účelem nucené práce v Evropě a reakce na tuto skutečnost – stručný přehled	9
2.1. Situace v právním řádu	9
2.2. Případy	10
2.3. Oblasti a vzorce vykořisťování a zasažené skupiny	11
2.4. Ochrana a pomoc obětem v praxi	12
2.4.1. Povolení k pobytu	13
2.4.2. Ubytování a sociální služby pro oběti	14
2.4.3. Instituce	15
3. Identifikace – zásadní téma pro boj proti obchodování s lidmi za účelem nucené práce	18
3.1. Identifikace – vytváření vlastního systému pro identifikaci	18
3.1.1. Rozvíjení aktivní práce v terénu	18
Nízkoprahová centra	18
Aktivní práce v terénu	19
Linky pomoci	19
Principy práce v terénu	20
3.1.2. Odpovědi na informace z doslechu	20
3.1.3. Bezpečí	21
3.1.4. Dokumentace a mapování problému	22
3.1.5. Zvyšování informovanosti v rámci vlastní organizace	23
3.1.6. Služby, reagující na genderové rozdíly	24
3.1.7. Vlastní organizace osob, které mohou být zasaženy obchodováním s lidmi ...	25
3.2. Rozvíjení spolupráce při identifikaci osob obchodovaných za účelem nucené práce	25
3.2.1 Institucionální a interinstitucionální odezva na celostátní a regionální úrovni	25
Pracovní inspektoráty	25

Místní sdružení	27
3.2.2. Zapojení nesespecializovaných institucí a služeb	27
Odborové organizace	28
Policie / pohraniční policie	29
Soukromé subjekty / zdravotnická zařízení	29
Círky a církevní organizace	29
3.2.3. Zapojení neformálních sítí	30
Imigrantská společenství	30
Práce s rodinou a příbuznými	31
Zvyšování informovanosti široké veřejnosti	31
4. Spolupráce občanské společnosti a státních orgánů v boji proti obchodování s lidmi za účelem nucené práce	33
4.1. Vytvoření systémů spolupráce	33
4.2. Udělat první krok	34
4.3. Pokračování spolupráce	34
4.4. Zapojování dalších účastníků do spolupráce	35
4.5. Společné porozumění problému, sporná témata a konflikty	36
4.6. Ustanovení společných pravidel a vzájemné důvěry	37
4.7. Společné oblasti činností	38
4.8. Formalizování systému spolupráce	40
4.9. Budování dlouhodobé spolupráce	41

1. Úvodní poznámky: Boj proti obchodování s lidmi za účelem nucené práce v Evropě: Na cestě k nejlepší praxi !?

Vznik této brožury

Diskuze o obchodování s lidmi, která se za poslední dvě desetiletí zaměřovala na obchod s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování, se v posledních letech rozšířila a zahrnuje stále více i obchodování s lidmi za účelem nucené práce.¹ S pokračujícím přijetím mezinárodních a regionálních dokumentů (jako je Palermská Úmluva OSN, Rámcové rozhodnutí Rady Evropské unie o potírání obchodování s lidmi z roku 2002 a Úmluva Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi) do národních právních systémů, se v Evropě vytvořila právní situace, kde není pochyb, že obchodování s lidmi za účelem nucené práce je zločin a těm, kdo jsou tímto zločinem zasaženi má být poskytnuta ochrana.

The Churches' Commission for Migrants in Europe (CCME) je Evropská církevní ekumenická organizace, zaměřená na migraci a integraci, problematiku azylu a uprchlíků, proti násilí a diskriminaci. Od počátku svých aktivit proti obchodování s lidmi zdůrazňovala nutnost se zaměřit plnohodnotně na všechny formy obchodování s lidmi. V prohlášení z valného shromáždění CCME z roku 2008 stojí: „CCME spatřuje svůj závazek v boji proti obchodování s lidmi jako pokračování tradice křesťanského boje proti otroctví, který vedl k prohlášení zrušení zaoceánského trhu s otroky před přibližně 200 lety. Proto se CCME ve svém úsilí proti obchodování s lidmi zaměřuje na všechny jeho formy“.

Bohužel poznatky z praxe ukazují, že jen málo organizací má praktickou zkušenost se zkoumáním a trestním stíháním případů obchodování s lidmi za účelem nucené práce. Nestátní organizace zastávají názor, že osoby obchodované za účelem nucené práce dostávají potřebnou pomoc jen ve výjimečných případech.

Za těchto okolností odstartoval CCME a jeho partneři² v roce 2009 projekt „Boj proti obchodování s lidmi – jít dál! Mapování a posilování schopnosti občanské společnosti chránit a podporovat oběti obchodování s lidmi – nejen obchodování za účelem sexuálního vykořisťování“ (tak zvaný projekt GOING BEYOND „Jít dál“).

¹ Pojem „obchodování s lidmi za účelem nucené práce“ v posledních letech převládá v debatě o obchodování s lidmi s cílem vykořisťovat práci druhých. Proto tento pojem používáme i v této brožuře. Podle Úmluvy o nucené práci Mezinárodní organizace práce (ILO úmluva č.29) z roku 1930 je nucená práce „práce nebo služba vynucená od osoby pod pohrůžkou jakéhokoli trestu, ke které se pracovník nenabídl dobrovolně“. Je třeba poznamenat, že terminologie je nejednotná: národní legislativy často používají jen termín „obchodování s lidmi za účelem nucené práce“.

Mnoho zde zmiňovaných případů zahrnuje nutně všechny prvky NUCENÉ práce a proto by bylo přesnější popisovat je jako obchodování s lidmi za účelem pracovního vykořisťování.

² Počáteční partneři byli AIDRom (Rumunsko), Arcidiecézní charita Praha, Federace protestantských církví v Itálii (FCEI), Mezinárodní odborová konfederace, KSPM (Řecko), Centrum pro práva migrantů (Irsko).

Tento projekt, který získal finanční podporu z programu Evropské unie ISEC, má dva cíle:

- Zmapovat současnou schopnost společnosti bojovat proti obchodování s lidmi (mimo sexuálního vykořisťování)
- Rozvinout existující kapacitu prostřednictvím sdílení nejlepší praxe a vytvoření manuálu nejlepší praxe.

CCME a partneři zkoumali v letech 2009 a 2010 obchodování s lidmi za účelem nucené práce (a iniciativ proti tomuto fenoménu) ve dvanácti evropských zemích (Bulharsko, Kypr, Česká republika, Řecko, Irsko, Itálie, Moldavsko, Polsko, Rumunsko, Španělsko, Velká Británie a Ukrajina) a pozvali odborníky z těchto zemí k výměně zkušeností.

Co je cílem této brožury

Výzkum ve většině zemí potvrdil, že je dokumentováno jen málo případů obchodování za účelem nucené práce, navzdory jasným známkám toho, že k obchodování za účelem nucené práce v těchto zemích dochází. Zároveň vyšlo najevo, že ve všech zkoumaných zemích je osobám obchodovaným za účelem nucené práce dostupná jen malá nebo žádná specializovaná pomoc. Shrnutí výzkumu se nachází v druhé kapitole této brožury. Podrobné výzkumné studie jsou k dispozici na www.ccme.be.

Výměna informací mezi odborníky poukázala na dvě oblasti zásadního významu, mezi mnoha různými oblastmi, v nichž bude nutná další práce občanských organizací:

- Důležitost správné a rychlé identifikace obchodovaných osob;³
- Důležitost spolupráce různých subjektů, která je předpokladem úspěchu v boji proti obchodování s lidmi za účelem nucené práce.

Čtenáři proto najdou mnoho úvah o těchto oblastech popsanych v naší brožuře. Přesto, že bychom rádi použili termín „nejlepší praxe“, několik partnerů upozornilo a zdůraznilo, že vzhledem k ranému stadiu a limitovanému rozsahu podnikaných aktivit, by byl tento termín příliš nadsazený. Záměrem této brožury je vyzvat a pobídnout další subjekty občanské společnosti k zapojení se do problematiky obchodování s lidmi za účelem nucené práce, tak aby nejlepší praxe mohla být rozvinuta na co nejširších základech.

Na činnostech popsanych v této publikaci se podílí různé subjekty: odborové organizace, církve, státní instituce, nezávislé orgány a nestátní organizace. Ne všechny činnosti jsou vítané všemi ostatními partnery: existují stálé, často kontroverzní spory o účinnosti reakcí a mezi partnery probíhají někdy kritické výměny názorů. CCME a jeho členové a partneři budou i nadále dokumentovat zásahy proti tomuto znepokojujícímu fenoménu; doufáme, že se tím vyjasní mnohé problémy a přispěje to k rozvoji nejlepších praxí organizací občanské společnosti.

³ V tomto textu užíváme termínu „oběť“ i „obchodovaná osoba“ pro označení osoby, která je obchodovaná. Jak bylo správně diskutováno, může slovo „oběť“ vést ke stigmatizaci a odosobnění obchodované osoby a proto bychom se mu měli vyhnout. Nicméně v kontextu identifikace je nutné, aby obchodovaná osoba byla identifikována jako oběť trestného činu. Termín oběť je proto užíván v tomto kontextu.

Potřeba jít za hranice příručky „dobré praxe“

Ačkoli sdílení dobré praxe snad pomůže společnosti lépe cíleně jednat proti obchodování za účelem nucené práce, je zřejmé, že trvalé zlepšení závisí na několika dalších faktorech. I když ne všechny případy obchodování s lidmi jsou spojeny s migrací, je jasné, že migrační politika má významný dopad na obchodování s lidmi. Zároveň je zřejmé, že pracovní poměry obecně mají vliv na vykořisťující a nucenou práci.

Ať již záměrně nebo ne, pokračující směr restriktivní (nebo extrémně výběrové) migrační politiky v Evropě za poslední dekády, vystavila mnoho migrantů velkým rizikům v různých částech jejich cesty. Mnoho migrantů, čelících nedostatku legálních cest, se ocitne v síti převaděčů ve snaze dosáhnout svého cíle. Musí ovšem převaděčům za jejich „služby“ zaplatit a to je často donutí přijmout jakoukoli práci. Kvůli zadluženosti jsou migranti bez potřebných povolení vystaveni riziku vykořisťující práce. Ve strachu z deportace nebo trestu se (často oprávněně) zdráhají spolupracovat se státními úředníky. To velice ztěžuje identifikaci obchodovaných osob. V případech, kdy má osoba platné povolení k pobytu na území státu avšak toto povolení je spojeno s určitým zaměstnavatelem nebo pracovním místem, se stává tato osoba zranitelnou vůči možnému vykořisťování. CCME, včetně mnoha z partnerů projektu, je toho názoru, že je nutný celostní přístup k problému obchodování s lidmi, který musí zahrnovat i revizi současné imigrační politiky.

Obchodování s lidmi za účelem nucené práce je sice extrémním fenoménem, ale je také spojeno s obecnými trendy v pracovních vztazích. Snížená jistota stálého zaměstnání, omezený vliv odborových organizací, stále více přijímaný názor, že JAKÁKOLI práce je přijatelná v době krize, spolu s vysokou mírou nezaměstnanosti přispívá k prostředí, kdy určité formy vykořisťující práce se zdají pro společnost přijatelné. Názor, že některé formy vykořisťování jsou akceptovatelné, je upevňován i tím, že pracovní trh v mnoha evropských zemích směřuje k rozdělení na oficiální/legální trh, kde jsou respektovány dohodnutá pravidla a podmínky, a neformální, který je stále volnější a kde existuje zde jen málo pravidel nebo žádná. Partneři našeho výzkumu napříč Evropou popisují vzrůstající trend zvyšování počtu hodin pracovníkům při nulovém zvýšení platu i jejich ochotu vykonávat neplacené „zaškolení“ nebo „zácvik“. Často se od pracovníků očekává tyto podmínky přijmout automaticky. Ekonomická krize navíc zvýšila riziko pro pracovníky sdružující se do odborových organizací nebo aktivní v dalších formách zastupování zájmů pracovníků. V mnoha případech pracovníci ztratili svou práci přímým nebo nepřímým následkem své angažovanosti. Tento trend jistě ovlivní pracovníky, kteří by se chtěli spojit proti vykořisťování, zvláště pokud se jedná o migranty.⁴

⁴ Andriasevic a Anderson uvádí: „pracovníci, ať již migranti nebo ne, nemohou být rozděleni do dvou oddělených a rozdílných skupin – na ty, kdo jsou nedobrovolně obchodováni do utrpení a otroctví v ilegálním ekonomickém sektoru a ty, kteří pracují dobrovolně a legálně ve šťastném a chráněném světě oficiální ekonomiky. Násilí, omezení, nátlak, podvod a vykořisťování se může vyskytnout jak v nelegálním tak v právně regulovaném systému zaměstnávání. Jak nakreslit dělicí čáru mezi „obchodovanými“ a „neobchodovanými, ale pouze obvykle vykořisťovanými“ migranty? (Andriasevic, Rutvica, Anderson, Bridget. Kampaně proti obchodování s lidmi: Slušné? Upřímné? Pravdivé?. Feminist Review (92): 151-155, p. 154)

Ve světle těchto obecných předpokladů příručka „nejlepší praxe“ naráží na svá omezení. Je jasné, že důkladná a ucelená reakce na obchodování s lidmi vyžaduje politické změny.

Přesto doufáme, že návrhy a úvahy obsažené v této příručce budou inspirující a zlepší budoucí aktivity nestátních organizací a jejich partnerů proti obchodu s lidmi za účelem nucené práce.

Děkujeme všem partnerům projektu za jejich významné přispění k projektu. Děkujeme také Evropské komisi, Švédské církvi, Finské církevní charitativní organizaci a Norské církevní charitativní organizaci za jejich finanční podporu projektu.

Budeme vděční za vlastní zkušenosti čtenářů této brožury a jejich nejlepší praxe, abychom mohli dále pokračovat ve společném úsilí v boji proti této novodobé formě otroctví.

Torsten Moritz

Výkonný tajemník

Lilian Tsourdi

Projektová asistentka

Politika a projekty Evropské unie

CCME

174 rue Joseph II

B 1000 Brussels

Tel: +32 2 234 68 00

Fax: +32 2 231 14 13

info@ccme.be

2. Obchodování s lidmi za účelem nucené práce v Evropě a reakce na tuto skutečnost – stručný přehled

I když obchodování s lidmi za účelem nucené práce se stále více stává tématem evropských politických diskusí, odborných znalostí o tomto fenoménu je stále málo. Jeho rozsah a vzorce vykořisťování jsou z velké části neznámé. Stejně vzácná zůstává i znalost státní a společenské odezvy.

V rámci projektu Going Beyond bylo proto nezbytné provést výchozí zhodnocení situace v Evropě. Partneri z pěti zemí (České republiky, Řecka, Irska, Itálie a Rumunska) podnikli nejprve výzkum a debaty s odborníky ve své zemi a sousedících státech. Vedeny sadou otázek (právní situace v zemi, právní posouzení jednotlivých případů, mechanismy ochrany obětí a pomoc obětem v praxi a také ústavní subjekty) byly zpracovány národní studie, které osvětlují, jak jednotlivé státy vnímají a věnují se problematice obchodování za účelem nucené práce v různých částech Evropy.

Můžeme vysledovat obecné tendence, ale zároveň zůstává mnoho národních a regionálních specifik.⁵

2.1. Situace v právním řádu

Všechny zkoumané země, kromě České republiky, ústavně schválily Palermskou úmluvu.⁶ Většina z nich také podepsala Úmluvu Rady Evropy. Všechny členské státy Evropské unie jsou vázané Rámcovým rozhodnutím Rady Evropské unie o potírání obchodování s lidmi z roku 2002. Výsledkem to je, že všechny národní legislativy obsahují definici obchodování s lidmi, která by teoreticky měla zahrnovat i obchodování s lidmi za účelem nucené práce. Zatímco některé země přijaly širší legislativu proti obchodování s lidmi v poměrně brzké době (např. Rumunský zákon č. 678/2001 nebo Italský zákon 228/03 ze srpna 2003), jiné země přijaly podobnou legislativu teprve nedávno (Zákon o obchodování s lidmi v Irském trestním právu z června 2008 nebo zákon 87(I)/2007 na Kypru). V některých zemích předcházela širšímu pojetí legislativy o obchodu s lidmi legislativa zaměřená na obchod s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování (např. na Kypru byl zákon 3 (I) z roku 2000 zabývající se obchodem s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování později revidován ve výše zmíněném zákonu L 87 (I) z roku 2007, který zahrnuje širší pojetí). Ačkoli jsou v definici trestného činu obchodování s lidmi odlišnosti v jednotlivých zemích, většina legislativ se řídí definicí z Palermské úmluvy.

⁵ Výzkum se uskutečnil v období mezi březnem 2009 a březnem 2010. I když některé národní studie později zdokumentovaly další vývoj, situace zde popsaná odpovídá březnu 2010.

⁶ V celém znění „Úmluva o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zejména se ženami a dětmi.“ (Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu).

⁷ Uvádí se také, že debata o obchodu s lidmi často brzdí stíhání nucené práce jako samostatného případu (Skrivankova, Klara: Between decent work and forced labour: examining the continuum of exploitation, York 2010)

Trestní sazby se ve většině zemí pohybují mezi 2 a 10 – 15 lety nepodmíněně; v některých zemích v případech s přitěžujícími okolnostmi mohou být uloženy vyšší tresty: mezi 15 a 25 lety nepodmíněného trestu v Rumunsku a až doživotní trest v Irsku.

Řecko je jednou ze zkoumaných zemí, kde je možné potrestat ty, kteří přijmou práci od obchodované osoby, když vědí, že se jedná o oběť v nevýhodné situaci.

Obzvláště problematickou oblastí v právním systému jednotlivých zemí je porozumění tomu, co obchodování s lidmi znamená. Rozlišení mezi otroctvím, vykořisťováním v práci a pracovním vykořisťováním jako součástí obchodování s lidmi, může být velice nejasné. Italská legislativa označuje „otroctví“ nebo „moc odpovídající vlastnictví“ pro kvalifikování trestného činu obchodu s lidmi. V praxi se jeví, že tento odkaz na otroctví často odradí od použití rámce obchodování s lidmi, protože rozhodující činitelé (např. soudci nebo policie) mají malé nebo žádné porozumění tomu, co otroctví v současné podobě znamená.⁷ Problematické jsou rovněž značně široké koncepty, jako například rumunské pojetí, které mezi několika dalšími alternativami definuje nucenou práci jako „vykonávání práce nebo služeb..., kde nejsou dodrženy pracovní podmínky, plat / odměna, zdraví a bezpečnost (zákon 678/2001). V zemích, kde je porušování stanovených pracovních podmínek běžnou součástí ekonomiky, takovýto široký koncept spíše odradí před rozhodným zásahem.

Národní studie poukazují na nedostatek nebo neexistenci oficiálních směrnic pro interpretaci příslušných zákonných ustanovení: pojmy „vykořisťování“, „nucená práce“ a „otroctví“ zůstávají v mnoha zemích nejasné a nejednoznačné.

Výzkumy z jednotlivých zemí ukazují, že legislativa o obchodování s lidmi se nachází v širším kontextu zákonů souvisejících s touto problematikou, zvláště zákonů vztahujících se k nelegálnímu zaměstnávání, ale také pracovních vztahů jako ustanovení o pracovní době, minimální mzdě, zdravotních a bezpečnostních směrnic.

2.2. Případy

Zatím víme málo o odsouzených případech obchodování s lidmi za účelem nucené práce. Nabízí se vysvětlení, že je to proto, že legislativa o této problematice je poměrně nová. Výzkum v různých zemích také poukazuje na to, že státní zástupci a soudy mají potíže při identifikaci, trestním stíhání a soudním posouzení případů obchodu s lidmi za účelem nucené práce. Poznatky z praxe v několika zemích ukazují, že policie ani státní subjekty nejsou příliš nakloněny vyšetřovat tyto případy, a předložit je soudu. Je to často následkem nedostatečných zdrojů ve specializovaných odděleních, které se zabývají případy obchodování s lidmi (viz níže).

Zdá se, že nedostatečné porozumění problému, nedostačující zdroje a nejasnosti v organizačních povinnostech přispívají k malému počtu odsouzených případů obchodu s lidmi za účelem nucené práce.

V některých zemích nejsou oficiální údaje o případech obchodování s lidmi rozděleny podle oblastí vykořisťování. To samozřejmě velice ztěžuje monitorování vývoje v jednotlivých oblastech vykořisťování. Navíc jen málo ze zemí, které rozdělují údaje o obětech podle

oblastí vykořisťování, má centrální přehled o tom, jak případy pokračují včetně rozsudků a soudních procesů. Phil Woolas MP, britský ministr pro imigraci, takto komentoval situaci na zasedání dolní sněmovny britského parlamentu 12. ledna 2010: „Vyhledání obětí po uplynutí doby na rozmyšlenou a na zotavení je omezené, pokud nepřetržuje riziko ohrožení jejich zdraví nebo bezpečí a mají právo zůstat na území Velké Británie (především oběti z Velké Británie a EU).“ To poukazuje na mnohé obtíže, se kterými se setkáváme při dokumentování případů obchodu s lidmi za účelem nucené práce. V zemích, kde jsou dostupné údaje, zůstává počet případů malý. Například v České republice bylo v roce 2008 deset případů trestního stíhání a byly vyneseny 3 rozsudky. Na Kypru byly zaznamenány 2, 5 a 3 případy v letech 2007 – 2009. Ve Velké Británii bylo v roce 2009 zatčeno 82 osob pro obchodování s lidmi na účelem nucené práce a pouze dva případy skončily odsouzením.

2.3. Oblasti a vzorce vykořisťování a zasažené skupiny

Obchod s lidmi za účelem pracovního vykořisťování, jak potvrzuje výzkum, můžeme najít v téměř každé oblasti ekonomické činnosti. Přesto se některé klíčové odvětví ukazují být zvláště významné. Tyto odvětví zpravidla vyžadují tvrdou fyzickou práci a nenabízí dostatečný příjem nebo postavení, aby byla dost lákavá pro běžné zaměstnání občanů dané země. Tyto odvětví se většinou vyznačují neformálními pracovními dohodami, zvláště v oblastech, pro které jsou typické sezónní práce vykonávané převážně cizinci (často bez potřebných dokladů). Neformální pracovní ujednání s náboráři, předáky, zprostředkovateli a dalšími (někdy hraničící s organizovaným zločinem) jsou v těchto ekonomických odvětvích běžné po generace. I když se takovéto skupiny někdy značně překrývají se skupinami organizovaného zločinu, je také důležité poznamenat, že ne všechny tyto případy mohou být považovány za obchodování s lidmi.

Ve všech zemích se tento problém týká oblasti zemědělství, stavebnictví a turismu/hotelů/restaurací. U dalších odvětví jsou rozdíly mezi jednotlivými zeměmi. Výzkum v Řecku ukazuje, že v této zemi jsou významnou oblastí vykořisťování úklidové práce. Podniky i domácnosti si sjednávají úklidové práce od firem, které vykořisťují obchodované osoby. V České republice je znepokojivé vykořisťování v průmyslové výrobě. Studie v mnohých zemích (např. MRCI studie z roku 2006: „Ani ne dopředu, ani ne zpět“) dokládá, že odvětví práce v domácnosti je také typické pro pracovní vykořisťování obchodovaných osob. Vyskytuje se také obchod s lidmi za účelem nuceného žebření, kde jsou obzvláště zasaženy děti.

Vzorce vykořisťování mohou být velmi různé: existují případy, kdy je s oběťmi zacházeno velice surově, oběti jsou týrané, zavírané, je jim odepírán plat nebo je na nich páháno násilí hned po příjezdu na místo práce. Avšak tyto případy nejsou časté. Vzorce vykořisťování většinou mají méně patrnou formu. Často se vykořisťování vyvine postupně, když se situace postupně zhoršuje. Počáteční pracovní podmínky se zdají únosné, i dobré: první plat je vyplacen a násilí nebo nátlak jsou vzácné. Avšak situace se postupně zhoršuje. Někdy cizinci, kteří přijeli s legální pracovní smlouvou, zjistí, že pracovní pozice pro kterou přijeli, již neexistuje. Jsou proto nuceni přijmout jinou práci, za horších podmínek. Studie v různých zemích potvrzují tuto skutečnost: je velice obtížné jasně odlišit mezi špatnými pracovními

podmínkami, které neodpovídají normám v určitých oblastech neoficiální ekonomiky, a případy obchodu s lidmi. Rozdíly bývají často sotva znatelné. Odborové organizace poukázaly v této souvislosti na spojení mezi stále častěji akceptovanou nejistotou⁸ práce a pracovních podmínek a nucenou prací včetně obchodování s lidmi jako jednou z jejích nejhorších forem.

Další vzorec zneužívání zranitelnosti obchodované osoby je vymáhat práci pod hrozbou nebo falešným slibem. Často zmiňovaným příkladem v této souvislosti je ten, kdy zaměstnavatel slíbí, že zařídí povolení k pobytu nebo pracovní povolení pro cizince, kteří jsou pak ochotní akceptovat nízký nebo žádný plat a nepříznivé nebo nezákonné pracovní podmínky. Studie z Kypru a Irska například poukazují na problém, že pracovní povolení je svázáno s konkrétním zaměstnavatelem, což činí pracovníky zranitelnějšími.

V posledních letech se objevuje další vzorec vykořisťování. Pracovníkovi je plat odebraný formou přehnané ceny za služby, která může zahrnovat ubytování, jídlo, vodu, elektřinu, dopravu, někdy i nájem za pracovní prostor. Většinou je to vykořisťovatel, který „poskytuje služby“, vykořisťovaný člověk neobdrží žádný nebo jen minimální plat. Prokázat vykořisťování je velice obtížné. V dalších případech může vykořisťovaná osoba přijet se značným dluhem, za služby převaděčům (např. doprava, falešné doklady, apod.) a očekává se od nich, že si odpracují tento dluh. Tento případ je zvláště pravděpodobný, pokud se jednalo o nelegální přechod hranic.

Výzkum z různých zemí ukázal, že běžná praxe zprostředkovatelů práce (v odvětvích jako stavebnictví, úklid nebo zemědělství) velice ztěžuje určit odpovědnost v případech obchodu s lidmi za účelem nucené práce. Zprostředkovatelské dohody jsou proto používány k zakrytí právní odpovědnosti, někdy záměrně.

Skupiny, které jsou ohroženy obchodováním s lidmi se liší v různých regionech a je obtížné to zobecňovat. Oficiální statistiky jsou omezené, pokud vůbec existují.

2.4. Ochrana a pomoc obětem v praxi

Ochrana obětí je ve většině zemí zajištěna zákony proti obchodování s lidmi nebo v širším kontextu zákony o sociální ochraně.

Přístup k jakémukoli druhu ochrany je podmíněn správnou identifikací zasažené osoby. Studie z celé Evropy potvrzují, že identifikace zůstává závažným problémem ve všech zkoumaných zemích (viz kapitola 3).

⁸ Nejistota v práci znamená rostoucí proměnu od zaručeného, stálého zaměstnání k hůře placené a méně jisté práci. (The Frassanito Network: Precarious, Precarisation, Precariat – Impacts, traps and challenges of a complex term and its relationship to migration, 2006)

Nutno podotknout, že povolení k pobytu i pomoc osobám obchodovaným za účelem pracovního vykořisťování je poskytováno v rámci obecných opatření proti obchodu s lidmi, ne na základě legislativy specifické pro obchod s lidmi za účelem nucené práce. Zatím je, zdá se, málo známo o specifických potřebách lidí, kteří byli obchodováni za účelem nucené práce (např. co se týče ubytování).¹⁰ V právním a sociálním poradenství se začíná vytvářet specializace. Legislativa a praktická opatření se značně liší mezi jednotlivými státy, z nichž některé jsou tradičně zeměmi původu, zatímco jiné jsou cílovými zeměmi pro obchodované osoby.

2.4.1. Povolení k pobytu

Všechny zkoumané země, ať již v teorii nebo v praxi, předpokládají, že obchodované osobě by mělo být z počátku vydáno povolení k dočasnému pobytu. Dočasné povolení k pobytu by mělo umožnit oběti rozmyslet si a rozhodnout, zda bude souhlasit se spoluprací v trestním stíhání pachatelů obchodování.

Délka doby na rozmyšlenou se pohybuje mezi jedním měsícem (v České republice), 60 dny (v Irsku, za určitých podmínek) a třemi měsíci (Řecko, Rumunsko). Italská legislativa se od tohoto obecného trendu odchyluje. Specifická doba na rozmyšlenou se v italském právu nevyskytuje.¹¹ Přesto Itálie nabízí déletrvající ochranu (s povolením k pobytu na šest měsíců s možností prodloužení na jeden rok) v situaci kdy daná osoba musela čelit násilí, závažnému vykořisťování nebo vážnému ohrožení bezpečí. Je nutno poznamenat, že Itálie poskytuje ochranu obětem obchodu s lidmi i v případech, že nemohou nebo nejsou ochotny spolupracovat s policií.

Doba na rozmyšlenou není vždy příslušnými autoritami respektována (jak ukázal výzkum například v Polsku). Oběti jsou vyslýchány jakmile je to možné ve snaze získat bez průtahů důkazy.

Oběti obchodu s lidmi, které nemají povolení k pobytu na území cílového státu, jsou závislé na své ochotě spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení proti pachatelům obchodování. Pouze v malém počtu případů mohou humanitární důvody ovlivnit rozhodnutí, že mohou v zemi zůstat. Zřídka mohou oběti být zařazeny do programu na ochranu svědků a to na základě důkazů, které poskytly soudu.¹²

¹⁰ Někteří odborníci se domnívají, že potřeby osob obchodovaných za účelem nucené práce jsou podobné potřebám obětí obchodování s lidmi za jiným účelem. Jiní dokonce tvrdí, že většina osob obchodovaných za účelem nucené práce nemá žádné specifické potřeby související s ochranou.

¹¹ Evropský výbor ve své zprávě o převodu směrnice o krátkodobém povolení k pobytu tuto situaci hodnotil kriticky (Evropský výbor: Zpráva výboru pro Evropský parlament a radu o použití směrnice 2004/81..., Brusel 2010 (COM (2010) 493), ale zároveň zdůraznil, že doba na rozmyšlenou se většinou v praxi používá.

¹² Jak již bylo zmíněno, v italské legislativě je tomu jinak.

2.4.2. Ubytování a sociální služby pro oběti

Ubytování pro oběti obchodu s lidmi je většinou zajištěno v nějaké formě bezpečného ubytování, např. specializovaném azylovém domě. Toto ubytování vychází z koncepce ubytování pro ženy – oběti obchodu s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování. Některé země, jako Irsko, předpokládají, že oběti obchodu s lidmi by měly být umístěny v ubytovacích střediscích pro žadatele o azyl.¹³ V Rumunsku jsou azylové domy zaměřeny především na navracející se rumunské občany a jsou provozovány soukromými neziskovými organizacemi. Existují zde směrnice o kvalitě služeb, ale dotace jsou nerovnoměrné a obecným problémem zůstává nedostatečné financování. Tato skutečnost převažuje i v ostatních zemích.

V mnoha zemích je nejisté, zda je ubytování pro oběti obchodu s lidmi za účelem pracovního vykořisťování vůbec dostupné. Výbor pro vnitřní záležitosti dolní sněmovny britského parlamentu v roce 2009 zaznamenal: „Ve své zprávě o obchodování s lidmi z října 2006 náš sesterský výbor, Parlamentní výbor pro lidská práva, shrnul: „v našem systému je zřetelný nedostatek kapacity poskytovaného ubytování a specializovaných služeb obětem, které to potřebují. Požadujeme, aby se rozšíření této kapacity stalo prioritou. Situace obětí nucené práce, včetně zahraničních pracovníků v domácnostech, je ještě horší: do vydání vládního prohlášení o financování projektu „Poppy Project“ nebylo žádné ubytování vyhrazené těmto obětem. Zjistili jsme, že se situace od té doby nezměnila.“¹⁴ Tato zpráva se týká situace ve Velké Británii, ale výzkum ukazuje, že i v dalších zemích je situace podobná. Kyperská nestátní nezisková organizace KISA, která pomáhá uprchlíkům, uvádí, že státem provozované azylové zařízení odmítlo poskytnout ubytování obětem jednoho známého případu obchodování s lidmi za účelem nucené práce, na základě toho, že zařízení bylo určeno pouze obětem sexuálního vykořisťování.

Sociální pomoc se zpravidla rozděluje na dva druhy: krátkodobá pomoc v nouzi (např. nutný lékařský zásah, tlumočení, psychologická krizová intervence) pro osoby v průběhu doby na rozmyšlenou a komplexnější podpora (dlouhodobá psychologická podpora, integrace do společnosti) pro osoby, které spolupracují při trestním řízení, na dobu trvání těchto řízení nebo i s možností získání povolení k dlouhodobému pobytu. Komplexní péče je někdy poskytována pouze po dobu probíhajícího trestního řízení anebo po dobu delší.¹⁵

¹³ Tyto střediska jsou často kritizována, viz. Free Legal Advice Centres (FLAC): Jedna velikost nesedí všem. Právní analýza přímých dotací a systému rozdělování s Irsku, v dalších deseti letech. Dublin 2009.

¹⁴ Parlamentní výbor pro vnitřní záležitosti: Obchod s lidskými bytostmi: Obchodování s lidmi ve Velké Británii, Londýn 2009, body 139-141.

¹⁵ Štředřejší zabezpečení pro osoby s povolením k pobytu je však spíše volně používán – Evropská komise uvádí, že žádný členský stát nemá ve své legislativě explicitně stanoveno poskytnout širší rozsah služeb obětem, které mají povolení k pobytu. Viz. Evropská komise: Zpráva komise Evropskému parlamentu a Radě Evropy o užití směrnice 2004/81, Brusel 2010 (COM (2010)493), str.8.

Několik autorů výzkumu zdůraznilo, že pro lidi, kteří ztratili, nebo jim byly ukradeny doklady (což je u obětí obchodu s lidmi častým jevem), je velice obtížné dosáhnout přístupu k pomoci, na kterou teoreticky mají nárok. Nutno poznamenat, že státy zatím nebraly zřetel na to, že osoby obchodované za účelem nucené práce by mohly potřebovat specifické služby (např. právní pomoc při domáhání se odepřené platy).

V mnoha zemích mají oběti s povolením k dlouhodobému pobytu stejný nárok na sociální zabezpečení jako občané daného státu (jako např. přístup ke zdravotnickým službám v České republice). V dalších zemích byly vytvořeny speciální fondy a programy pro pomoc obchodovaným osobám v přístupu k různým službám.

O programech návratů specificky pro osoby obchodované za účelem nucené práce je známo málo. Ve stejné době, kdy se obchod s lidmi za účelem nucené práce dostává do povědomí veřejnosti, dochází k obecnému omezení programů asistovaných návratů pro oběti obchodování.¹⁶ Programy návratů dostupné obchodovaným osobám jsou obecné programy asistovaných dobrovolných návratů nebo nespecifické programy návratů obětí.

2.4.3. Ústavní činitelé

a) Vládní subjekty

Na základě toho, že obchodování s lidmi za účelem nucené práce je trestným činem (podle mezinárodního a evropského práva), by bylo logické předpokládat, že policie se bude zabývat tímto problémem v rámci své běžné činnosti, nebo specializovaných útvarů. Teoreticky to tak ve většině zkoumaných zemí je.

V praxi, některé země zahrnují informovanost o problematice obchodování s lidmi, včetně pracovního vykořisťování do policejního školení (Velká Británie a Irsko), další zřídily specializované orgány s policejními pravomocemi (Rumunsko), ostatní mají specializované útvary nebo jednotky v rámci existujícího uspořádání policejních sil (Česká republika, Kypr, Řecko), pověřených vyšetřováním dalších forem vykořisťování (např. sexuální vykořisťování). Mnozí zúčastnění však vyjadřují obavy, že tyto útvary/jednotky nemají dostatečné zdroje k naplňování svých pravomocí.

Především kvůli finančním, ale i dalším omezením, nemůžeme brát existenci specializovaných orgánů jako samozřejmost. Některé specializované jednotky, jako britská jednotka proti obchodování s lidmi londýnské policie, je stále ohrožena nuceným ukončením činnosti. Jiné prochází vleklou reorganizací (jako v případě rumunské agentury proti obchodu s lidmi ANITP).

¹⁶ Omezení programů asistovaných návratů orientovaných jak na obchodované osoby tak na navracející se migranty obecně, bylo způsobeno na jedné straně snížením financování těchto programů a na straně druhé to byl důsledek rozšíření Evropské unie a s tím spojené svobody pohybu a pobytu pro země, do kterých organizace jako např. IOM dříve organizovaly asistované návraty.

Studie z většiny zemí ukazují, že policie není dostatečně vybavená odbornými znalostmi od vládních orgánů pro vyšetřování obchodu s lidmi za účelem nucené práce. V mnohých zemích chybí základní nástroje, jako podrobné statistické údaje, pro mapování problému v oblasti vykořisťování.

Zajímala nás také komunikace mezi jednotlivými vládními orgány činnými v problematice pracovního vykořisťování. Někde je ustanovena spolupráce na vládní úrovni (např. meziresortní výbor založený v roce 1999 v Řecku a expertní skupina proti obchodování s lidmi na Kypru). Jinde jsou vytvořeny zvláštní orgány za účelem zajištění komunikace mezi ministerstvy. Takovým příkladem je irská Jednotka proti obchodu s lidmi (AHTU). Někde existuje národní mechanismus pro pomoc obchodovaným obětem. Ovšem jasná a cílená výměna odborných znalostí mezi subjekty zodpovědnými za problematiku práce a policií zůstává nadále spíše výjimkou než pravidlem.

V Itálii se v mnoha ohledech kombinuje práce policie a pracovních inspekcí v práci Oddílu četnictva pro pracovní ochranu.¹⁷ Práce tohoto četnického oddílu vedla k odhalení mnoha případů obchodování. Bohužel je nutno poznamenat, že práce četnictva není vždy zaměřena na ochranu těch, kteří byli vykořisťováni, a častým výsledkem je deportace vykořisťovaných osob se všemi negativními následky z toho pro obchodované osoby vyplývajícími.

V dalších zemích nejsou pracovní kontroly součástí běžné práce policejních útvarů zabývajících se bojem proti obchodu s lidmi. Pracovní inspektoráty jsou svým založením především zaměřené na odhalování a trestání nelegální práce nebo na zmírnění následků pracovních sporů, než na zjišťování vykořisťování. Pracovní inspektoráty ve všech zemích čelí také nedostatečnému personálnímu zajištění. Oběti obchodování s lidmi za účelem nucené práce často nemají účinný přístup k právním prostředkům, aby se mohli domáhat svých odepřených mezd. To může být následkem jejich nelegálního pobytu na území státu, což často zabraňuje obchodované osobě obrátit se na soud. Může to také vycházet z postoje některých soudů, že práce vykonávaná obchodovanou osobou je součástí dohody o nelegální práci.

b) Občanská společnost

Velká část kritiky směřuje na neochotu vládních orgánů adekvátně mapovat a zaměřit se na obchod s lidmi za účelem nucené práce, avšak je potřeba říci, že nestátní subjekty reagují na problém obchodování s lidmi také pomalu. Pole působnosti nestátních organizací v této oblasti zůstává omezené. Ve většině zkoumaných zemí se obchodu s lidmi za účelem nucené práce věnuje pouze jedna nebo dvě organizace.

Ve všech zkoumaných zemích se v problematice obchodu s lidmi zpočátku angažují nestátní organizace a někdy odbory. Některé nestátní organizace začaly analyzovat a zabývat se touto problematikou z pohledu migrace (např. irské Centrum pro práva migrantů nebo britská

¹⁷ Četnictvo (italsky: Arma dei carabinieri) je italské státní četnictvo s dvojí rolí - jako součást ozbrojených sil a policie (více na www.carabinieri.it/Internet/Multilingua/EN/InstitutionalDuties/07_EN.htm).

Linka pro migranty) a některé již pracovaly v oblasti boje proti obchodu s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování (např. Rumunský AIDRom, La Strada v Polsku a v České republice). V obou případech ovlivňuje perspektiva práv migrantů práci v boji proti obchodování s lidmi. V odborových organizacích se zvyšuje povědomí o tomto problému. V této brožuře popisujeme některé rané zkušenosti se zapojováním odborových hnutí do problematiky spojené s obchodováním s lidmi.

Nestátní organizace hrají důležitou roli v zajišťování ubytování pro obchodované osoby a poskytování psychosociální podpory. Tyto organizace také pomáhají s asistovanými návraty. Ze závěrů národních a regionálních studií vyplývá, že tyto služby byly již dříve poskytovány osobám obchodovaným za účelem sexuálního vykořisťování nebo potřebným osobám obecně. Jinými slovy, specializované služby pro oběti obchodu s lidmi za účelem nucené práce jsou stále v počátcích.¹⁸

Klíčovým problémem pro nestátní organizace je správná a rychlá identifikace obchodovaných osob (více v kapitole 3). V mnoha případech mohou nestátní organizace poskytovat pomoc obětem obchodování až pozdě, pokud vůbec. Panuje obecná shoda v tom, že je zapotřebí dále rozvíjet aktivní terénní práci pro identifikaci (viz kapitola 3). Nestátní organizace v různých zemích volají po kvalitnější legislativě pro identifikaci a ochranu obětí obchodování. To by zahrnovalo změny v imigračních a pracovních zákonech. V některých zemích je vytvořen systém spolupráce vládních a nevládních subjektů v oblasti boje proti obchodování s lidmi obecně a také specificky nucené práce.

Odborové organizace hrají podstatnou roli v boji proti obchodování s lidmi. Bilaterální smlouvy o převoditelném členství mezi odborovými organizacemi různých zemí pomáhají posílit pozici těch, kteří by mohli být obchodováním s lidmi ohroženi. V závislosti na legislativě, odbory mohou hrát důležitou roli v pracovních soudních procesech, ale také při kontrolách na pracovištích a identifikaci. Společenský dialog může mít velký význam pro prevenci obchodování. V posledních letech jsme zaznamenali povzbuzující vývoj v ochotě odborů obhajovat práva nelegálních migrantů. Důležitá podpora v tomto ohledu přišla ze shromáždění rady ITUC v roce 2007, kde bylo přijato prohlášení „Směrem ke globální odborové alianci proti nucené práci a obchodování s lidmi“.

U příležitosti 90. výročí Řeckého odborového svazu v listopadu roku 2008 organizovala ITUC, společně se svým evropským protějškem ETUC a řeckým GSEE, mezinárodní odborovou konferenci zaměřenou na boj nucené práci a proti obchodování s lidmi.

V roce 2009 publikovala ITUC příručku nejlepší praxe v boji proti nucené práci a obchodování s lidmi, která popisuje roli ITUC v koordinování Světového odborového svazu praxe v boji proti nucené práci a obchodování s lidmi. Podněcuje členské odborové organizace ITUC k zabývání se tímto problémem.

3. Identifikace – klíčové téma v boji proti obchodu s lidmi za účelem nucené práce

Identifikace obchodované osoby je zásadní součástí při jakémkoli pokusu řešit problém obchodování za účelem nucené práce. Především je to zásadní pro uplatňování práv obchodovaných osob. Je jasné, že když člověk nebude rozpoznán jako obchodovaná osoba, nebude moci využívat specifické pomoci a ochranných mechanismů pro oběti obchodování ani nebude mít přístup ke svým právům jako oběť trestného činu (např. požadovat odškodnění). Identifikace je také předpokladem pro policii a soudy k vyšetřování a potrestání pachatelů.

I když toto je pravdou v případě jakékoli formy obchodování s lidmi, šance, že se správně identifikuje oběť obchodování za účelem nucené práce je v současné době malá.

3.1. Identifikace – vytváření vlastního systému pro identifikaci

Při rozvíjení schopnosti společnosti identifikovat osoby obchodované pro nucenou práci, je nezbytné mobilizovat a zapojit existující organizace (např. organizaci, ke které patříte vy) s jejich stávajícím zmocněním a vztahem k problematice práce a souvisejících oblastí. Mnoho z těchto organizací bude mít zájem hrát roli v procesu identifikace. Přestože nepůjde o organizace specializující se na obchodování s lidmi, mohou hrát podstatnou roli díky svému širšímu poli působení a tím zvyšovat šance na identifikaci obchodovaných osob. Aby naplnily tuto roli, bude potřeba určitý organizační rozvoj.

Zde je několik návrhů pro rozvoj činností organizací:

3.1.1. Vytváření aktivní práce v terénu

V oblasti obchodu s lidmi za účelem nucené práce je nezbytné hledat cesty jak se dostat k lidem ohroženým nebo zasaženým obchodováním s lidmi. Vykořisťování se odehrává často v odlehlých nebo zpočátku neznámých oblastech. (v tomto ohledu je obchod s lidmi za účelem nucené práce jiný než za účelem sexuálního vykořisťování, z jehož podstaty vyplývá, že obchodované osoby jsou kontaktovány).

Je proto nezbytné, aby organizace poskytovaly nízkoprahové kontaktní místo, kam se lidé ohrožení obchodem s lidmi mohou obrátit. Mnoho lidí nacházejících se v situaci obchodovaných, samo sebe nevnímá jako obchodované, kontaktní místo by proto mělo nabízet více (ne jen být omezeno na představu „obchodování s lidmi“), aby bylo pro potencionální oběti obchodu s lidmi zajímavé. To také zajistí, že kontaktní místo vejde ve známost v širší imigrantské komunitě díky tomu, že si o něm lidé řeknou.

Nízkoprahová centra

Existuje dobrá zkušenost s nízkoprahovými centry, kde mohou cizinci pracující v dané zemi najít různé druhy specializovaného poradenství, jako právní rady o povolení k pobytu a pracovním právu, nejlépe v jejich rodném jazyce a bez toho, aby museli odkrýt svou totožnost.

Dobré zkušenosti jsou také se skupinami, kde se mohou migranti sdružovat. Centrum pro práva migrantů v Irsku je například místo pro setkávání skupin migrantů, které jsou rozdělené podle profesí: pracovníci v domácnostech, pracovníci v restauracích, v zemědělství. Církev mohou také hrát důležitou roli jako místa setkávání a sdružování.

Nízkoprahové centrum se musí nacházet na místě, které je pro migranty snadno dostupné (např. v blízkosti prostředků hromadné dopravy). Poloha takového centra by i dalších aspektech měla umožňovat snadný přístup. Například by se mělo uvažít, zda lokalita a okolí centra budou mít vliv na dostupnost a atraktivitu centra.

Také otevírací doba by se měla uvažít. Sice může být obtížné zajistit dlouhou otevírací dobu, ale centrum by mělo být otevřené mimo běžné pracovní hodiny alespoň jednou za týden, aby se umožnil přístup i těm migrantům, kteří nemají možnost přijít v běžné pracovní době. Pokud je to možné, centra by také měla nabízet hlídání dětí, aby ho mohly využívat i matky. (Při organizování nízkoprahového centra je důležité mít na zřeteli otázku bezpečnosti. Pro další informace, viz níže).

Aktivní práce v terénu

Pokud máte nějaké náznaky o tom, kde se vykořisťování obchodovaných osob odehrává (např. továrny, pracoviště úklidových firem) nebo kde osoby obchodované za účelem nucené práce žijí, můžete samozřejmě tato místa navštívit. Je ale velmi důležité pečlivě uvážit možné následky této návštěvy na obchodované osoby i toho, kdo návštěvu vykonává, protože ve většině případů budou v místě i ti, kdo se na vykořisťování podílí. Je dobré prozkoumat, zda jsou místa, kde se můžeme setkat s možnou obětí obchodování v bezpečnějším a méně sledovaném prostředí. Pokud znáte někoho v daném prostředí, může vám to umožnit být tam jako „host“ bez vyvolání podezření. Drobné předměty (např. krabička zápalek), kde jsou natištěny informace o vaší organizaci a kontakt, mohou být užitečné v případě, kdy máte jen krátký čas na navázání kontaktu s osobou. Samozřejmě, materiály a informace by měly být v tolika jazycích, v jakých je potřeba. Měli byste uvést, jak a kde mohou lidé vaši organizaci dále kontaktovat (např. přes výše zmíněné nízkoprahové centrum nebo telefonní linku).

Telefonické linky

V mnoha případech může být obtížné nebo nemožné navštívit všechna místa, kde probíhá vykořisťování. Telefonická linka má proto zásadní význam. Zde je opět dobré propagovat telefonickou linku nejen v úzce definovaném kontextu „proti obchodu s lidmi“, ale v širším kontextu jako linku poskytující podporu a právní pomoc pracovníkům přicházejícím z jiných zemí. Takto bude mít linka širší působnost. Pracovníci linky by měli mít široký záběr znalostí v právní a sociální problematice a rovněž výcvik v poradenství.

Mnoho důležitých informací může být sdělováno prostřednictvím telefonické linky, ale často bude důležité odkázat na kontaktní místo (např. nízkoprahové centrum). Může být také naplánována návštěva v terénu k získání více informací a poskytnutí lepší rady v dané situaci. Je užitečné, když si vaše organizace vytvoří jasné metodické pokyny jak odpovídat na dotazy a sbírat informace poskytnuté po telefonu.

Zásady práce v terénu

Jak již bylo zmíněno, nízkoprahové služby by měly být poskytovány v rodném jazyce lidí, kteří nízkoprahové centrum navštíví. Někdy mohou vytvoření kontaktu mezi pracovníky centra a klienty napomoci prostředníci ze země daného klienta. Jazyková vybavenost pracovníků centra a dobrovolníků může pokrýt určitý počet jazyků, ale někdy je třeba spolehnout se i na externí tlumočníky a jinou pomoc.

Při výběru tlumočnicků je na místě velká opatrnost: Můžeme vyloučit možnost, že tlumočnick může být nějakým způsobem zapletený s pachatelem vykořisťování? Pokud člověk hledající pomoc přijde s přítelem nebo příbuzným, který zprostředkovává komunikaci, je zvláště důležité zajistit nezávislé tlumočení a možnost setkat se s člověkem o samotě (bez jeho průvodce). Pomůže to vyloučit možnost, že tento „přítel“ je ve skutečnosti zapletený do vykořisťování.

Je velmi vhodné když může být telefonická linka bezplatná – pokud možno jak v rámci daného státu tak ze zahraničí. Jak již bylo zmíněno, je důležité, aby bylo číslo linky propagováno v co nejširším záběru, pomocí informačních materiálů, malých dárkových předmětů apod. Dalším místem pro inzerování vašich služeb dané cílové skupině mohou být bezplatné noviny.

Pro zkvalitňování oslovování cílové skupiny může být užitečné ptát se volajících na telefonickou linku odkud na vás získali kontakt.

Zaměstnanci a dobrovolníci pracující na telefonické lince by měli mít možnost, nebo i povinnost, pravidelných poradenských supervizí za účelem jak ochrany vlastní psychické pohody, tak pro profesionální růst jako poradce.

3.1.2. Reakce na informace získané z druhé ruky

S tím, jak budete rozšiřovat svou terénní práci, zřejmě se k vám začnou dostávat informace od dalších lidí, upozorňujících vás na případy vykořisťování (obchodu s lidmi) a žádajících vás, abyste zasáhli. Někdy o případech obchodování s lidmi přinášejí zprávy média.

Tyto kousky informací jsou velice důležité, ale zároveň mohou být problematické. V ideálním případě vám pomohou odhalit případy obchodování s lidmi a umožnit vám identifikovat a pomoci obchodovaným osobám, ale v nejhorším mohou také vést ke ztrátě času a zdrojů a nevědomky můžete také již tak obtížnou situaci obchodovaných osob ještě zhoršit (například u lidí bez povolení k práci a pobytu na území).

Je důležité zdůraznit, že informace získané od třetích osob by nás neměly vést k zahájení nějakého rozsáhlého zásahu, i když se situace zdá velmi naléhavá.

Je potřeba položit základní otázky každého zkoumání (kdo-co-kde), abychom mohli pokračit k dalšímu sledování. Je obzvláště důležité, aby člověk, která nás informuje objasnil, jak dané informace získal.

Prvním krokem je posouzení zdroje informací: známe toho člověka nebo organizaci, poskytnul již v minulosti nějaké informace a jak relevantní nebo správné tyto informace byly? Pokud je zdroj důvěryhodný, můžeme pokročit dále k vyšetřování údajného případu obchodu s lidmi. V závislosti na tom se můžete rozhodnout, že je vhodné si informace ověřit, třeba osobně na místě, kde má k vykořisťování docházet. V tomto případě je třeba dbát na bezpečnost svou i potencionální obchodované osoby. V některých případech se můžete rozhodnout zapojit další subjekty (např. pracovníka vládní instituce nebo policii).

Jak již bylo zmíněno, je třeba zvážit i jaké nezamýšlené vedlejší důsledky může jakýkoli zásah z naší strany vyvolat (např. když se rozhodneme s policií navštívit místo, kde má údajně docházet k obchodu s lidmi, nemusíme najít žádný případ obchodu s lidmi, ale policie může objevit cizince bez potřebných povolení a stíhat je, zadržet nebo deportovat). Vaše rozhodnutí zapojit další subjekty by mělo uvážit, jaké subjekty (zvláště pokud jde o státní) mohou sdílet váš záměr bojovat proti obchodu s lidmi nebo jsou nejbližší vašemu pověření v dané oblasti. V některých zemích mají určité nestátní organizace přístup na pracoviště – například odborové organizace mají oficiální roli při kontrolách na pracovištích a nestátní neziskové organizace mají svou roli při auditech podniků. Rozdíl je i mezi státními subjekty. Pracovní inspektoráty například mohou mít hlavní zájem v boji proti vykořisťování, ale potrestání a zadržení cizinců, kteří na území státu pobývají nelegálně, není jejich záměrem.

Detailnější prozkoumání případů podezření na obchod s lidmi nám ukáže, zda je potřeba další vyšetření případu.

3.1.3. Bezpečnost

Většina práce v boji proti obchodu s lidmi není zvláště nebezpečná, avšak měli byste si být vědomi, že problémy ohledně bezpečnosti mohou nastat, především pro pracovníky a dobrovolníky pracující v přímém kontaktu s veřejností. Proto je lepší předvídat tyto problémy předem a vypracovat bezpečnostní plán.

Dobrý bezpečnostní plán začíná zhodnocením rizik, které by mělo být vypracováno specialistou (můžete se obrátit na policii, zda bude ochotna vám v tom poradit, a rovněž mohou pomoci odborníci z podobných organizací). Organizace pracující se stejnou problematikou budou mít zřejmě málo nebo žádné zkušenosti, ale je možné se učit od organizací s podobným polem působnosti jako třeba terénní práce s lidmi obchodovanými za účelem sexuálního vykořisťování. Zkušenosti s terénní prací s jinými cílovými skupinami (např. s bezdomovci) může být také užitečná.

Bezpečnostní plán zohledňuje různé druhy možných ohrožení pro organizaci a její zaměstnance a dobrovolníky.

- Jak se zachovat v situaci, kdy je zaměstnanec nebo dobrovolník cílem fyzického útoku, např. při práci v nízkoprahovém centru nebo v terénu.
- Jak jsou ve vaší organizaci shromažďovány a uchovávány údaje o klientech a jak zajistit, že se informace nedostanou ke třetím osobám. To zahrnuje úvahy,

o bezpečnosti uchovávaných dat, ale také přemýšlení o tom, jak minimalizovat počet lidí ve vaší organizaci, který zná detaily jednotlivých klientů / případů. Měli byste se řídit pravidlem „potřeby vědět“.

- Měli byste být opatrní při přijímání nových zaměstnanců nebo dobrovolníků do vaší organizace: Můžete ověřit profil a pravdivost údajů o lidech předtím, než nastoupí do zaměstnání nebo u vás začnou vykonávat práci? Ne vždy budete mít možnost takovéto kontroly nebo to může narušovat atmosféru důvěry a spolupráce. V tom případě je moudré být opatrný a nového zaměstnance / dobrovolníka pověřovat úkoly citlivější povahy postupně.

Užitečný je praktický trénink jak se vyhnout a jak zvládat rizikové situace.

Zvláštní opatrnost by měla být dodržována, když vaše organizace provozuje azylové ubytování. Zkušenosti s ubytováním osob obchodovaným za účelem nucené práce jsou zatím malé. Mnoho zkušeností se získalo při ubytovávání žen obchodovaných za účelem sexuálního vykořisťování. Z těchto zkušeností také můžeme v naší oblasti čerpat.

CCME a partneři již v roce 2005 popsali některé podstatné bezpečnostní úvahy v azylových domech pro obchodované ženy v aktualizované „příručce pro zvyšování informovanosti a sociální pomoc“. (srovnej: http://www.ccme.be/fileadmin/filer/ccme/20_Areas_of_Work/10_Slavery_Anti-Trafficking/2005-04-25_CCME_Bro_-_CAT_II_-_Action-oriented-guide-for-awareness-raising_social_assistance.pdf, str. 21ff).

Bude velice důležité a zároveň náročné udržet adresu azylového domu utajenou – vyžaduje to obrovskou dávku disciplíny jak od zaměstnanců, tak od klientů azylového domu. Mělo by být zásadou, že osoba, která využívá azylové ubytování, se písemně zaváže neprozradit adresu žádné třetí osobě. Přístup do azylového domu by měly mít pouze osoby tam žijící nebo pracující. Pro případ, že by bylo místo azylového ubytování odhaleno, je záhodno mít krizový plán: může být azylové ubytování přemístěno (třeba v případě decentralizovaného ubytování v azylových bytech). Doporučuje se, aby si organizace ujasnila s příslušnými policejními útvary, zda a jak může policie pomoci chránit azylové bydlení a obchodované osoby zde ubytované, pokud bude potřeba. Je nezbytné mít vypracovaný postup (nejlépe v písemné formě) pro případy bezprostředního nebezpečí a jasně určené kontaktní osoby (jak u policie tak u pomáhající organizace) pro pohotové řešení ohrožující situace.

3.1.4. Dokumentování a mapování problému

Značnou obtíž v boji proti nucené práci představuje obecný nedostatek spolehlivých informací: kde se nucená práce vyskytuje, jaký je její charakter, kolik se vyskytlo případů.

Je důležité, jak pro vaši organizaci, tak pro širší veřejnost, mapovat obchodování s lidmi za účelem nucené práce.

Na jedné straně to zahrnuje zjišťování dostupných informací o situaci na celostátní nebo regionální úrovni. Na druhé straně se můžeme pokusit načrtnout situaci pomocí informací, které organizace získala vlastní činností.

Studie vypracované nestátními organizacemi v zemích jako Irsko nebo Španělsko (MRCI studie: „Ani dopředu, ani zpět“ z roku 2006 a ACCEM studie „Výzkumná studie o Obchodu s lidmi za účelem nucené práce“ z roku 2008) pomáhají upozorňovat širší veřejnost na tento problém. Vlastní studie mohou také sloužit jako nástroj zvyšování informovanosti v rámci organizace, která se zabývá identifikací.

Počáteční fáze mapování problému zahrnuje:

- Systematické shromažďování informací, které jste získali během své práce.
- Aktivní vyhledávání dalších subjektů, které mohou mít znalosti o obchodování s lidmi za účelem nucené práce a dotazování se na jejich zjištění.
- V neposlední řadě přímé a cílené zkoumání problému průzkumem situací a oblastí, kde máme podezření, že by se mohlo obchodování s lidmi vyskytovat.

Vždy je důležité zjistit, ve kterých oblastech práce je pravděpodobné, že k vykořisťování dochází, dále kde (geograficky) a v jakém ekonomickém sektoru nebo oblasti průmyslu se vyskytuje. To nám pomůže k určení charakteristik obětí, např. etnického původu, a k přesnému analyzování převažujících forem a způsobů vykořisťování. Jako příklady můžeme uvést: lidé obchodovaní za účelem nucené práce, kteří nedostávají žádný plat; lidé, kteří dostávají zapláceno, ale později jim jsou peníze odebrány tím, že musí platit neúměrně vysoké poplatky za ubytování apod. a další běžné typy vykořisťování.

V každém případě byste měli shrnout a publikovat výsledky mapování problému. Nejlépe i doplnění případy obchodování s lidmi, které můžete detailněji popsat (samozřejmě s ohledem na ochranu osobních údajů daných osob. Zároveň můžete publikování využít k povzbuzení dalších lidí, aby vám oznamovali případy, kde je podezření na obchod s lidmi, a tím zvýšit pravděpodobnost identifikace.

3.1.5. Zlepšování informovanosti ve vaší organizaci

Vaše organizace pravděpodobně nebude zaměřena pouze na obchodování s lidmi za účelem nucené práce jako jedinou problematiku – bude se zabývat i jinými formami obchodování s lidmi (např. sexuální zneužívání) nebo dalšími tématy v oblasti práce. To zajišťuje široké možnosti, ale také to znamená, že budete muset informovat a školit o této formě obchodování s lidmi v rámci vaší organizace.

Může být dobré spojit zvyšování informovanosti se širší externí činností.

Řecký odborový svaz pořádal velkou mezinárodní konferenci v Athénách v roce 2008, kterou využil i jako příležitost informovat své vlastní členy o problematice obchodování s lidmi.

Dobrý nápad je organizovat ve vašem týmu tematický seminář, kde by ti, kteří pracují s problematikou obchodu a lidmi informovali ostatní o své práci.

Podle zvyků ve vaší organizaci můžete použít i méně formální styl, např. zorganizovat oběd. Může být využito i umělecké formy vyjadřování – např. výstava fotografií focených

obchodovanými osobami. Vnitřní nástroje komunikace, jako třeba zpravodaje, bulletiny, mohou také poskytnout prostor pro informování o vaší práci.

Finská ekumenická rada využila svůj každoroční informační týden nejen pro vnější komunikaci, ale i zvýšení informovanosti vlastních členů o problematice obchodu s lidmi.

Vedení vaší organizace často nemusí být detailně seznámeno s vaší specializovanou prací. To může vést k obtížné situaci, např. když chcete, aby vedení veřejně promluvilo k této problematice. Je proto dobré navrhnout tematický příspěvek o vaší práci třeba na schůzce představenstva organizace.

Důležitým bodem při zvyšování informovanosti, jak v rámci organizace, tak i v širší veřejnosti, je oprava mylných představ o obchodu s lidmi. Jedna z mylných představ je, že obchod s lidmi souvisí výhradně jen se sexuálním vykořisťováním. Také názor, že obchod s lidmi je novodobé otroctví, který je sám o sobě správný, ale může vést k představě, že obchodované osoby jsou skutečně drženy pod zámkem a je s nimi zacházeno jako s otroky před 200 lety. Sice to tak může být, ale většinou jsou mechanismy držení obchodovaných lidí v zajetí méně zjevné a potřebují bližší prozkoumání.

3.1.6. Služby reagující na genderové rozdíly

Gender je velice důležitým aspektem vývoje a transformace organizací, které působí v boji proti obchodu s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování, v organizace zabývající se problematikou obchodu s lidmi za účelem nucené práce.

Mnoho organizací, které se zaměřují na problematiku boje proti obchodu s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování byly založeny jako feministické organizace nebo organizace prosazující ženská práva. Rozšíření pole působnosti i na poskytování služeb mužům, kteří byli obchodováni, vyvolá řadu otázek.²¹ Může to vyvolat i zamyšlení se nad principy a základy práce dané organizace. Změna těchto principů nemusí být nutná, je však důležité zamyslet se nad tím, co to znamená v praxi.

Co se týče praxe, bude důležité si určit, zda by mezi zaměstnanci organizace měli být i muži a zda je potřeba změnit metodiku práce. Zatím máme málo znalostí o specifických potřebách mužů, kteří se stali obětmi obchodu s lidmi. Přesto, dosavadní přímé zkušenosti ukazují, že muži se vyrovnávají se zranitelností a pozicí oběti jinak než ženy. Obchod s lidmi za účelem nucené práce může mít traumatizující efekt na osoby, kterých se týká, a zdá se, že známky traumatu u mužů jsou obtížněji zjištělné než u žen, které byly obchodovány za účelem sexuálního vykořisťování. V důsledku rozdílu mezi mužskou a ženskou rolí obecně, zvláště v zemích původu, mají muži, kteří byli obchodováni, často velký problém, identifikovat sebe jako oběť nebo uznat skutečnost, že se stali obětí. Předpokládá se, že toto může být ještě zhoršeno tím, když je poradcem žena. V této souvislosti by bylo užitečné, aby byl k dispozici jako poradce muž, nejlépe se znalostmi kulturního prostředí a jazyka země, ze které obchodo-

²¹ Specifika poradenství pro ženy, které byly obchodovány za účelem nucené práce, představují náročný úkol, avšak poradenství pro obchodované muže se zdá ještě náročnější, vzhledem k tomu, jak málo zkušeností máme.

vané osoby pochází. V některých zemích jsou specifické mužské organizace zabývající se rolí muže a ženy. Stálo by za to spojit se s těmito organizacemi a zjistit, zda by mohly být nápomocné při navrhování a podoby a metod práce ve vaší organizaci.

Pamatujte, že rozšiřování působnosti vaší organizace bude vyžadovat čas a zdroje. Riziko nabízení služeb bez dostatku dalšího financování se může projevit dvěma způsoby. Zaprvé by služby mohly mít nízkou úroveň a zadruhé můžete ztratit ze zřetele a zanedbat původní poslání vaší organizace.

3.1.7. Služby reagující na genderové rozdíly

V diskusi o nejlepší praxi podpory a pomoci lidem ohroženým obchodováním je jeden důležitý druh organizací často opomíjen – organizace samotných lidí ohrožených obchodováním. Toto je zároveň překvapivé i problematické, protože právě tyto organizace přispívají obrovským množstvím znalostí a nezbytným úhlem pohledu k debatě. Nestátní organizace v několika zemích mají dobrou zkušenost s poskytnutím prostoru pro skupiny migrantů se scházet a organizovat, a referují o tom, že díky tomu získaly důležité informace a porozumění problematice. Toto porozumění se týkalo způsobů najímání cizinců, situací vytvářejících zranitelnost a způsoby posilování cizinců a jejich schopnosti se s tím vyrovnat. Stejně pozitivní, i když ne tak početné jsou zkušenosti se skupinami organizovanými oběťmi obchodu s lidmi. V obou případech došlo k podstatnému obohacení diskuze o problému a to ne díky tomu, že by organizace mluvily ve prospěch obětí obchodování, ale tím, že jim umožnily mluvit ve svůj vlastní prospěch.

Setkání a sdružení migrantů jsou důležitou součástí sebe-organizování a sdílení informací. Církev a náboženské skupiny v mnoha zemích hrají důležitou roli v poskytování prostoru pro skupiny své nebo jiných církví a tím dávají migrantům možnost a prostor pro sebe-organizaci. V mnoha zemích existují pobočky odborových organizací specificky pro migranty, někdy i pro migranty z jedné určité země. Často mohou tyto pobočky a jejich setkání poskytnout důležitý náhled na to, kde mohou být migranti vystaveni situacím, kde jsou zranitelní a kde se může odehrávat obchodování.

3.2. Rozvoj spolupráce pro identifikování osob obchodovaných za účelem nucené práce

3.2.1. Reakce organizací na celostátní a místní úrovni

Rozvoj vaší organizace za cílem identifikace obětí obchodu s lidmi je klíčový, avšak je jasné, že odpovídající reakce by měla být tvořena ve spolupráci se státními orgány. Spolupráce mezi státem a nestátními organizacemi je nezbytná, i když často obtížná. Obecným úvahám o této spolupráci je věnována zvláštní kapitola v této brožuře, ale několik témat by mělo být zdůrazněno vzhledem k problematice identifikace. Často jdou oblasti vnitřního rozvoje organizace a rozvoje vnější spolupráce ruku v ruce.

Pracovní inspektoři

Pracovní inspektoři mohou potencionálně hrát velmi významnou roli v identifikaci obětí obchodu s lidmi za účelem nucené práce. Je potřeba zhodnotit jejich právní mandát v rámci

národní legislativy, často totiž působí hlavně v roli mediátora, který se snaží zajistit, aby byly dodržovány pracovní předpisy, a jakékoli porušení se v budoucnu zastavilo. Většinou mají administrativní pravomoci a mohou zaměstnavatelům uložit pokutu, ale ve většině zemí postrádají pravomoc zahájit trestní vyšetřování nebo formálně identifikovat oběť vyšetřování. Další omezení jejich působnosti spočívá v prostém faktu, že zdroje inspektorátů jsou často omezené a tak nemají možnosti provázet širší kontroly.

Další překážkou je, že vykořisťování se může odehrávat v odlehlých oblastech, jako tomu často je v případech vykořisťování v zemědělství nebo v domácnostech. Tudíž pracovním inspektorům brání v identifikaci obětí obchodu s lidmi v jednotlivých odvětvích jak právní, tak praktické překážky. Je nezbytné, aby inspektoři ve snaze zvýšit účinnost své práce, spolupracovali i s jinými subjekty.

Důležitou oblastí spolupráce, která může zvýšit dopad působnosti pracovních inspektorů, je spolupráce se státními a místními policejními silami. Tyto orgány, na rozdíl od pracovních inspektorů ve většině zemí, mohou zahájit trestní stíhání, i v rámci legislativy proti obchodování s lidmi. Mohou zajistit potřebné vyšetřování v prostředí vykořisťování a následně může být vznesena obžaloba z trestného činu proti údajným pachatelům obchodování s lidmi. Navíc mohou zajistit, aby oběti obchodování byly formálně identifikovány²² a mohly mít přístup k ochranným opatřením a využívat pomocné a podpůrné služby. Ovšem tyto služby pro obchodované osoby mohou být zajištěny pouze pokud je policie pověřena upřednostnit vyšetřování obchodu s lidmi a ochranu obětí před dalšími záležitostmi jako vyšetřování nelegálního přistěhovalectví.

V Itálii existuje speciální policejní útvar - Oddíl ochrany pracovních sil (CTL – Comando Tutela Lavoro), který je pověřen pracovat společně s pracovními inspektory při zajišťování kontrol na pracovištích. CTL je speciálním útvarům četnictva a působí na regionální úrovni v rámci celé Itálie. Pracovní inspektoři mají rozšířenou roli a v jejich kompetenci je i psaní zprávy po vykonané kontrole. Tyto zprávy mohou být použity jako součást důkazních materiálů u soudu při případném soudním prošetřování daného případu. CTL má ve své kompetenci zahájit následné vyšetřování případu. Oficiální identifikace obětí obchodu s lidmi zůstává v kompetenci místní policie, ale kontroly zvyšují možnost odhalení vykořisťování a vedou k identifikaci obětí.

Je třeba poznamenat, že oficiální oznámení od CTL o potencionálních obětech spolu s písemnou zprávou pracovních inspektorů ze společné kontroly, je podstatou řízení, které ve většině případů vede k oficiální identifikaci obětí. Obecně platí, že přínos takovýchto operací pro obchodované osoby je dosažen pokud jsou tyto operace zaměřeny na ochodu s lidmi a ne na vyšetřování ilegální migrace.

²² Pracovní inspektoři mohou rozhodnout, zda bude osoba považována za oběť obchodu s lidmi, nebo se mohou odvolat na příslušné orgány.

Další klíčová spolupráce se odehrává mezi odborovými organizacemi a pracovními inspektory. Odborové organizace mohou zastávat roli mechanismu včasného varování pro identifikaci pracovišť s vykořisťujícími pracovními podmínkami. Touto cestou mohou být překážky v důsledku limitovaných financí alespoň částečně překonány tím, že kontroly mohou být zaměřeny na pracoviště, kde již bylo podezření na možné vykořisťování vzneseno zástupci odborů.

V Řecku je běžnou praxí, že pracovní inspektoři navštěvují podezřelá pracoviště společně se zástupci odborových organizací a prošetřují pracovní podmínky prostřednictvím rozhovorů jak se zaměstnanci, tak se zaměstnavateli. Tam, kde se objeví určité množství důkazů o vykořisťujících podmínkách, je důkazní břemeno na zaměstnavateli. Bohužel jsou pracovní inspektoři oprávněni uložit pouze administrativní sankce jako pokuty, ve formě kompenzace, která může být zaplacená pracovníkům, ale nemají možnost zahájit trestní stíhání.

Místní sdružení

Když vezmeme v úvahu regionální aspekt fenoménu obchodu s lidmi za účelem nucené práce, k němuž dochází často v odlehlé lokalitě, je velice důležité, aby se formovala lokální spolupráce a aktivně se zapojily místní oddělení státních institucí, např. policie (viz také kapitola 4).

Lokální sdružení by měly zapojit subjekty jako nestátní organizace, státní instituce, místní zastupitelství, odborové organizace i místní sdružení podnikatelů. V první řadě pomůže široké složení sdružení napomoci zvyšovat informovanost o problému a organizovat reakci s co nejširší sítí účastníků. Regionální subjekty znají místní situace, a mají nejlepší pozici pro kontroly a vyšetřování a zároveň i poskytování pomoci obětem. Navíc se pomocí těchto iniciativ budují osobní kontakty mezi příslušnými aktéry, což dále usnadňuje spolupracující přístup. Dalším přínosem zavedení této mnohočetné spolupráce místních subjektů je vytváření určité záchranné sítě proti korupci. To může být odpovědí na složitou situaci rozšířeného vykořisťování soustředěného v jedné zeměpisné lokalitě, které je časté v oblastech, kde vykořisťující pracovní podmínky pomáhají živit místní ekonomii v odvětvích jako zemědělství nebo turismus.

V Rumunsku byly na regionální úrovni (v každém ze 47 krajů) ustaveny mezi-institucionální týmy skládající se jak ze státních tak z nestátních subjektů. Každý tým podává jednou za šest měsíců zprávu celostátnímu orgánu proti obchodu s lidmi (ANITP) a během společných setkání si vyměňují informace vztahující se k situaci a snaží se řešit konkrétní případy obchodu s lidmi. V těchto mezi-institucionálních týmech je prostor také pro „školení školitelů“ a plánování společných preventivních kampaní.

3.2.2. Zapojování nesespecializovaných organizací a služeb

Kromě vytváření a rozvíjení kapacity specializovaných nestátních organizací a státních institucí, je důležité informovat a zapojit nesespecializované organizace a služby v procesu identifikace obětí. (Samostatná kapitola v této brožuře popisuje, jak může být vaše organizace transformována, aby lépe reagovala na obchod s lidmi a pracovní vykořisťování).

Nemůžeme dostatečně vyzdvihnout důležitost informování a zapojení těchto subjektů pro účinnou identifikaci obětí. Lidí, kteří zažívají vykořisťování, nemají často přístup ke specializovaným službám, buďto kvůli své nucené izolovanosti nebo proto, že o těchto organizacích a službách nevědí nebo si nejsou vědomi svých práv. Rychlý odkaz z nesespecializované organizace je často jedinou možností, aby byla obchodovaná osoba správně identifikována.

Zapojení nesespecializovaných organizací může mít podobu rozšiřování kapacity pro identifikaci u organizací, které pracují s migranty nebo s pracovní problematikou. Dále to může zahrnovat školení zaměstnanců o tom, že díky povaze jejich povolání nebo role, přicházejí do kontaktu s možnými oběťmi obchodování s lidmi. Instituce a organizace spadající do první kategorie jsou např. odborové organizace, policejní síly (ne speciální jednotky pro boj proti obchodování s lidmi) a pohraniční hlídka. Druhá kategorie zahrnuje zdravotnický personál, cestovní a dopravní společnosti a jejich zaměstnance, a také duchovenstvo.

Odborové organizace

Odborové organizace prosazují práva pracovníků po více než jedno století a bojují proti vykořisťování a nucené práci poskytováním přímé pomoci, konáním v soudních procesech, organizováním sociálního dialogu a prosazováním ochranného právního rámce. Je jasné, že odbory jsou skvělým partnerem v boji proti obchodování s lidmi. Jejich zapojení v oblasti obchodu s lidmi za účelem nucené práce je však věcí poměrně nedávnou. Aby se odborové organizace mohly účinně zapojit v práci s obchodovanými osobami, musí zaujmout přijímající postoj vůči účasti migrantů a uznat potřebu chránit migranty, kteří v zemi pracují nelegálně. To by mělo zahrnovat cílené poskytování informací o skutečnosti obchodu s lidmi za účelem nucené práce, školení o identifikaci možných obětí, a informování o tom, jakou roli mohou hrát odborové organizace při ochraně obchodovaných osob. Jak již bylo zmíněno, odborové organizace mohou poskytovat významnou pomoc pracovním inspektorům při jejich práci tím, že mohou fungovat jako mechanismus včasného varování před možným zneužíváním, protože jejich práce je pevně zakořeněna v přesvědčení o právech pro všechny pracovníky.

Mezinárodní svaz odborových organizací (ITUC) převzala v posledních letech iniciativu v posilování zapojení svých členů v činnosti proti obchodu s lidmi za účelem nucené práce. V roce 2007 přijala ITUC „Systém činnosti Světové aliance odborových organizací v boji proti nucení práci a obchodu s lidmi“. Později byla na regionální úrovni přijata deklarace účastníky Mezinárodní konference odborových organizací v boji proti nucené práci a obchodu s lidmi, organizované společně ITUC PERC, ETUC a GSEE v Aténách 21. – 23. listopadu 2008.

Vydání příručky ITUC „Jak bojovat proti nucené práci a obchodování s lidmi – manuál dobré praxe pro odborové organizace“ inspiroval a posílil činnosti mnohá národních svazů odborových organizací a regionálních odborových organizací. (<http://www.ituc-csi.org/ituc-guide-how-to-combat-forced.html>)

Společné projekty, které ITUC podnikla ve spolupráci s neziskovými organizacemi, církvemi a dalšími nestátními organizacemi, umožnily růst meziresortní spolupráce mezi odbory a nestátními organizacemi jak na mezinárodní tak národní úrovni (viz. Guide: ITUC/Anti Slavery International: Never work alone. Trade Unions and NGOs joining forces to combat Forced Labour and Trafficking in Europe, Brussels 2011, <http://www.ituc-csi.org/never-work-alone.html>)

Policejní síly a hraniční stráž

Na národních úrovních mohou existovat speciální jednotky policie pro boj proti obchodu s lidmi. Bohužel ale mají jen zřídka dost zdrojů potýkat se s tímto fenoménem v terénu a často jsou umístěny v městských centrech s možná jednou nebo dvěma pobočkami v jiných částech země. Obchodování s lidmi se ale často odehrává ve vzdálených venkovských oblastech. Je proto velice důležité, aby místní policejní síly získaly odpovídající trénink, který by jim umožnil identifikovat situace vykořisťování a jednat s oběťmi. Takto budou schopni identifikovat oběti a okamžitě jim poskytnout pomoc, zatímco budou informovat o případu specializované jednotky. Tyto jednotky pak mohou převzít koordinaci vyšetřování trestného činu a oficiálně identifikovat oběti v závislosti na právním rámci pro identifikaci zavedením v dané zemi. Společné školení speciálních policejních jednotek a neziskových organizací se ukázalo jako užitečný prvek pro podporu práce místní policie.

Stejně důležité je i školení pro pohraniční policii, která může být prvním místem kontaktu pro oběti jak při vstupu do země, tak i jejím opuštění. Opatření by neměly mít formu odepření vstupu nebo zadržení osob na hranicích pod záminkou zabránit obchodování s lidmi.²³ Spíše by pohraničníci mohli na základě různých ukazatelů, jako jsou falešné doklady, složení skupiny apod., informovat potencionální obět např. o pracovních právech migrantů, a pokud je to vhodné a daná osoba si to přeje, tak informovat specializované pomáhající organizace.

Soukromý sektor / Zdravotnictví

Lidí ze soukromého sektoru, kteří nejčastěji přijdou do kontaktu s oběťmi obchodu s lidmi z jiných zemí jsou cestovní a dopravní společnosti. Pokud nejsou součástí sítě obchodu s lidmi, mohou pomoci s identifikací, když jsou seznámeni s tím, jak hledat určité indikátory. Pak mohou oznámit údaje o potencionálních obětech pomáhajícím organizacím nebo uvědomit příslušné státní instituce nebo specializované nestátní organizace (viz kapitola 3.1.2.).

²³ viz. Aim for Human Rights and others (ed.): The Right Guide – a tool to asses the human rights impact of policies against trafficking in persons. Amsterdam 2010

Řadový zdravotnický personál by také měl být školen, protože je zde velká pravděpodobnost, že přijdou do kontaktu s oběťmi. I když jsou oběti jinak izolované, mohou mít dovolenu návštěvu zdravotnického zařízení, někdy dokonce opakovaně. Zdravotnický personál může často okamžitě poznat známky fyzického a psychického zneužívání nebo určité znaky, podle kterých je možné usuzovat na obchod s lidmi (např. sociální izolace a úplná neznalost místního jazyka). Mohou identifikovat oběti nebo předpokládaným obětím nabídnout vhodnou pomoc či odkaz na specializovanou organizaci.

Církev a církevní společenství

Církev (a vzrůstající měrou církevní společenství) mohou hrát zásadní roli při identifikaci obětí i v případech, kdy oběti ještě nevnímají sami sebe jako oběti obchodování. Lidé, kteří jsou vykořisťováni, často nemohou nebo nechtějí (např. kvůli kulturním faktorům) kontaktovat specializovanou nestátní organizaci, zabývající se obchodem s lidmi, nebo odborovou organizací. Avšak mohou mít dovoleno jít do kostela nebo jiného místa modlitby a mohou se svěřit knězi / duchovnímu, který ze své pozice duchovního vůdce může informovat další o jejich životní realitě a pracovních podmínkách. Proto by kněží / duchovní (a kde je to vhodné, tak i další vůdci náboženských společenství) měli mít znalosti o tomto fenoménu a podobě těchto forem vykořisťování. Měli by vědět jak reagovat a jak kontaktovat specializované organizace a příslušné instituce, pokud mají podezření o možném vykořisťování. Samozřejmě, jakékoli oficiální oznámení třetí straně by mělo nastat jen, když si to obchodovaná osoba přeje.

3.2.3. Zapojení neoficiálních systémů

Vedle organizovaných struktur a poskytovatelů služeb, může být role neoficiálních systémů klíčová. Zvláště v případech, kdy oběť nemá přístup k oficiálním pomáhajícím organizacím nebo nepřijde do kontaktu s policií. To může být z důvodu jejich izolace dané povahou vykořisťování, kulturními nebo jinými faktory, nebo například genderovými bariérami. Neformální systémy, jako migrantské komunity, různé iniciativy v rámci komunity mohou však sloužit jako spojení s těmi, kdo mohou být ohroženi obchodováním s lidmi. Proto je velice důležité najít způsoby, jak šířit informace o problematice obchodu s lidmi mezi širší veřejností. To může zajistit snadnější přístup obchodovaným osobám ke specializovaným službám pomoci a příslušným státním institucím jak v zemi původu, tak v cílové zemi.

Migrantské komunity

Zapojení migrantských komunit je důležité nejen v obecném smyslu, z principu, ale konkrétně bude užitečné pro identifikaci. Neoficiální systémy, například skupina krajanů, bývá často jediným zdrojem informací o pomoci, která je pro oběť dostupná. Možná oběť obchodování může přijít do kontaktu se členy migrantské komunity buď na základě neformální a osobní známosti nebo přes organizované sdružení migrantské komunity. Tyto sdružení, které často spojují migranty ze specifické země nebo společného etnického původu, se mohou zabývat kulturou, náboženstvím, nebo mohou být organizovány na základě společných politických nebo sociálních zájmů. Tyto sdružení, ať již oficiální nebo

neoficiální, mohou být důležitým partnerem při preventivních kampaních a iniciativ zaměřených na identifikaci, v prvotních fázích i později během reintegrační fáze.

Členové komunit nebo sdružení migrantů mají často dobré informace týkající se míst a metod vykořisťování a nucené práce. Tyto informace by mohly sloužit pomáhajícím organizacím jako základ k aktivní práci na identifikaci obětí (viz. Kapitola 3.1.).

Ukazuje se však, že navázat kontakt s komunitou migrantů a zapojit je to regionálních iniciativ pro boj proti obchodu s lidmi je velice obtížné, pokud s komunitou již dříve kontakt nebyl (např. kvůli jazykové, kulturní a náboženské bariéře). V těchto případech to může určitou dobu trvat, než se vybuduje důvěra a bariery se do určité míry překonají. Kromě toho musíme být opatrní v přístupu k těmto neoficiálním systémům. Je důležité vědět kdo je kdo. Členové migrantských komunit se mohou sami podílet na obchodu s lidmi a zprostředkovávat najímání nebo vykořisťování obětí. Ve výsledku by jejich zapojení mohlo vážně brzdit nebo ohrozit identifikace a ochranu obětí.

Práce s rodinami a příbuznými

Rodinní příslušníci a příbuzní osob, které se staly oběťmi obchodu s lidmi za účelem nucené práce, často hrají rozhodující roli při identifikaci. V praxi jsou neziskové organizace a také policie často kontaktovány lidmi, jejichž příbuzní zmizeli poté, co odjeli za prací do zahraničí nebo na jiné místo v daném státě. To může být varovným signálem pro možnost vykořisťujících pracovních podmínek nebo toho, že se s daným příbuzným něco stalo při cestě do cílové země, aniž by měl možnost žádat o pomoc. Zvláště důležité jsou v tomto ohledu telefonické linky, které fungují bezplatně (jak pro volání vnitrostátní tak ze zahraničí) a kam mohou volat příbuzní, když mají podezření, že jejich rodinný příslušník se stal obětí obchodu s lidmi.

Takzvaná „Zelená linka“ TELVERDE 0800 800 678, v Rumunsku, je bezplatná telefonická linka (jak pro vnitrostátní i mezinárodní volání a, což je velice důležité, i pro volání z mobilních telefonů). Linka je v provozu od roku 2006. Mohou jí využít lidé, kteří mají zájem odjet pracovat nebo studovat do zahraničí, a jejich příbuzní, a získat zde informace týkající se spolehlivosti potencionálního zaměstnavatele, informace o pracovním právu a vízech a pracovních povoleních.

Často je linka využívána rodinnými příslušníky těch, kteří odjeli do zahraničí za prací, a chtějí oznámit zmizení příbuzného. Díky přímému spojení s národním úřadem proti obchodování s lidmi (který má síť mezinárodních kontaktů) to umožní pomoci vypátrat osobu, která mohla být obchodována.

Informování širší veřejnosti

Informování širší veřejnosti o faktech o obětech obchodování s lidmi za účelem nucené práce může vést k identifikaci těchto obětí a také to slouží jako účinný nástroj prevence. Dobře cílená a zaměřená informační kampaň vedena státními a / nebo nestátními subjekty má

obrovský význam.²⁴ Je zásadní zaměřit se na mladé lidi, protože ti jsou často zasaženi nezaměstnaností a hledají jiné alternativy včetně možnosti práce v zahraničí. Kampaň by se také měla věnovat poskytování hodnověrných informací médiím, aby mohla dosáhnout realistického popisu toho, co zločin obchodu s lidmi za účelem nucené práce obsahuje. Vyostřená a extrémní terminologie a vyobrazení používané při reportážích o obchodu s lidmi v médiích, často brzdí identifikaci, protože jsou popisovány pouze nejtěžší a extrémní vykořisťující podmínky. V tomto směru veřejnost často vnímá pouze nejextrémnější případy jako odpovídající představě o tomto trestném činu. Účinná kampaň má proto být bez senzací ve svém sdělení i obrazech. I když je cílena na problematiku obchodu s lidmi, měla by také informovat o tom, co v širším kontextu přispívá k této situaci (např. Restriktivní migrační politika, zhoršení pracovních standardů).

Současná ekonomická krize se ukazuje jako zatěžující faktor a zároveň příležitost, co se informovanosti v širší veřejnosti. Na jedné straně, negativní ekonomické klima může vést k tomu, že soukromí zaměstnavatelé více akceptovat a ospravedlňovat vykořisťování a budou to do jisté míry považovat za nutnost. Navíc to přispívá k obecnému negativnímu postoji vůči migrantům, kteří mohou být vnímáni jako ohrožení a nechtěná konkurence při již tak chudých ekonomických příležitostech. V čase ekonomického poklesu může toto negativní vnímání zahrnovat i ty, kteří byli obětmi vykořisťování.

Na druhé straně, může být současná ekonomická krize vnímána i jako příležitost, jelikož část populace může cítit solidárnost vůči zranitelným a diskriminovaným skupinám tím, že se dokáže vžít do jejich situace. Prvek solidarity může být důležitý. Mnoho občanů si může uvědomit, že je pro všechny důležité bojovat proti situacím extrémního vykořisťování a obchodování s lidmi, neboť v podmínkách ekonomické krize se tato situace může rozšířit na další části populace. Následně, v dlouhodobé perspektivě, by oni nebo jejich rodinní příslušníci mohli být také ohroženi.

²⁴ V souvislosti s tímto textem je třeba poznamenat, že sdělení a vizuální podobu je třeba velmi pečlivě zvážit než jsou použity.

O kritice některých existujících kampaní více na: Andriasevic, Rutvica/Anderson, Bridget: Anti-Trafficking Campaigns: Decent? Honest? Truthful? In: *Feminist Review* (92): 151-155, 2009 a také Schatral, Susanne: Awareness Raising Campaigns against Human Trafficking in the Russian Federation: Simply Adding Male or Redefining a Gendered Issue? In: *Anthropology of East Europe Review* 28 (1) Spring 2010

4. Spolupráce mezi nestátními organizacemi a státními orgány v boji proti obchodu s lidmi za účelem nucené práce

Je obecně známo, že jak nestátní tak státní organizace hrají významnou roli v boji proti obchodu s lidmi. Také se stále více ukazuje, že mohou, na základě jim příslušných kompetencí, cílů a znalostí, ohromně získat z účinné a důsledné spolupráce. Přesto je překvapivě málo příkladů fungující spolupráce mezi státními a nestátními institucemi v této oblasti. Tato kapitola má za úkol naznačit určité slabé a silné stránky spolupráce mezi státními a nestátními subjekty. Jistě to není vyčerpávající ani příliš konkrétní výčet, ale může nabídnout úvahy, které mohou být důležité v celé Evropě.

Na začátku bychom měli zdůraznit, že tato formy spolupráce, pokud jsou úspěšné, mohou vést k významnému sdílení informací a také k účinné společné činnosti zaměřené proti obchodování s lidmi. Existuje několik případů na regionální a celostátní úrovni, kde spolupráce vedla k lepšímu procesu identifikace a pomoci obětem obchodování. Společné iniciativy v mnoha zemích zvýšily informovanost veřejnosti o této problematice. Vyplatí se proto pokoušet se o tuto spolupráci i v zemích, kde to zatím běžně nefunguje.

Je třeba poznamenat, že výsledek těchto snah záleží na mnoha faktorech, z nichž mnohé jsou vnější a jdou za hranice problematiky obchodu s lidmi. Smysluplná spolupráce závisí na skutečné politické vůli příslušných orgánů něco s problémem obchodování udělat, na stupni zaangažování jak institucí, tak jedinců na rozhodujících pozicích, dostupnost zdrojů financování a na dalších faktorech. Nestátní organizace v mnoha zemích se ptají, zda jejich účast na spolupráci se státními orgány nepřináší více škody než užitku. Mnoha organizací se zdá, že účast nestátních organizací na spolupráci se státními orgány je pouze proto, aby to vypadalo lépe v širším politickém kontextu, ve kterém jsou práva migrantů a pracovní práva podřívána policií. Avšak pro jiné je účast v těchto společných strukturách prvním krokem k tomu, aby tyto různé hlasy zazněly v politické debatě a tím i prvním krokem ke změnám v politickém kontextu.

Může se stát, že v daném politickém kontextu, při rozdílnosti názorů a nevyváženém rozdělení moci v rámci společné iniciativy, bude spolupráce postrádat smysl a účinnost. V takovém případě, pokud i mediace a snaha o dialog nepomohly, nemá dál taková smysl pokračovat v takovéto spolupráci, která existuje jen „na papíře“ nebo slouží jako ospravedlnění pro širší politický kontext, který je nevhodný. Mějme na paměti, že společné aktivity zahrnují jen určité aspekty práce každé z organizací, které pokračují v provozování širšího spektra činností mimo společné aktivity.

4.1. Vytvoření systémů spolupráce²⁵

Na počátku je třeba si položit otázku: Proč chcete navázat vzájemnou spolupráci? Jaké společné činnosti by měly probíhat? Jaké byste chtěli sledovat společné cíle, ale také jaké omezení bude tento systém komunikace mít. Je zde politické klima, které umožní smysluplnou spolupráci nebo je zde nebezpečí, spolupráce bude pouze na efekt pro politiku, se kterou nesouhlasíte?

Mít na počátku jasná očekávání o projektu bude důležité při zajišťování jeho fungování. K tomu, abyste mohli začít systém spolupráce je třeba si rozmyslet, kdo bude tuto spolupráci iniciovat, jak nejlépe začít a kdo by měl být v systému zapojen.

4.2. Udělat první krok

Když ustanovujeme systém spolupráce, je dobré promyslet, kdo bude organizátorem prvního setkání. Tato úvaha může být zvláště důležitá, pokud se domníváme, že někteří potenciální účastníci, které bychom rádi pro spolupráci získali, mohou váhat se zapojením se do spolupráce. První setkání by mohla zahájit veřejně vážená a vlivná osobnost – mohl by to být akademik, spisovatel, člověk aktivně veřejně působící v této oblasti nebo v některých případech místní duchovní. Iniciativu může také převzít státní instituce. Může to být vládní úřad, plnící národní akční plán pro boj proti obchodu s lidmi nebo úřad pro boj proti obchodu s lidmi, působící na celostátní nebo regionální úrovni. Konečně, nestátní organizace nebo sdružení nestátních organizací se může rozhodnout iniciovat tuto akci za účelem prohloubení spolupráce s příslušnými orgány.

4.3. Pokračování iniciativy

Další otázkou k uvažování je správné načasování zahájení snah o spolupráci. Hladký průběh a přínos prvního setkání, společně s představou časového rozvrhnutí a vývoje, může hrát rozhodující roli pro další pokračování projektu. Společnou iniciativu může odstartovat například konference nebo další akce k výměně informací. Dobrou příležitostí pro první setkání může být také určitá událost, např. Den boje proti obchodu s lidmi, odstartování lokální nebo celostátní kampaně proti obchodu s lidmi, výročí (např. dvě stě let od zrušení obchodu s otroky přes Atlantik). Související politické kroky, jako uzákonění nové nebo revidované legislativy, nová iniciativa místního úřadu, publikování informačního zpravodaje pro danou problematiku, můžeme využít jako vhodnou příležitost pro ustavení oficiální spolupráce.

²⁵ Termín systém spolupráce je použit pro označení jakékoli pokračující spolupráce mezi státními orgány a nestátními subjekty – v praxi má tato spolupráce někdy podobu platformy několika spolupracujících organizací a někdy je založena na dohodě o spolupráci mezi dvěma nebo více subjekty.

Bristolská koalice proti obchodu s lidmi je mezioborové sdružení, které bylo založeno v roce 2009. Jeho členy jsou nestátní neziskové organizace, zastupitelé místního úřadu, akademici a výzkumníci, zástupci IOM a policie.

Založení koalice bylo výsledkem kulatého stolu o obchodu s lidmi organizovaném Bristolskou městskou radou. I když na počátku byl tento kulatý stůl zamýšlen jako jednorázová událost, témata, o kterých se zde diskutovalo, byly natolik závažné, že se městská rada rozhodla svolat „Setkání Veřejné soudržnosti a Výboru pro kontrolu bezpečnosti o obchodování s lidmi“. Toto setkání přivedlo dohromady odborníky, členy místního zastupitelství a akademiky a výsledkem byl soubor konkrétních doporučení pro boj proti obchodu s lidmi. Jedno z doporučení bylo, aby městská rada zapojila další organizace do koordinování práce v oblasti boje proti obchodování s lidmi. Dále bylo dohodnuto, že vznikne pozice projektového pracovníka pro oblast obchodu s lidmi, podniknou se kroky pro zvyšování informovanosti jak prostřednictvím veřejných kampaní, tak školení všech zaměstnanců místního úřadu o identifikaci.

Výsledkem bylo rozhodnutí, že vznikne oficiální spolupráce mezi několika institucemi aktivními v boji proti obchodu s lidmi a setkání se budou konat jednou za tři měsíce.

4.4. Zapojování účastníků do iniciativy

Dalším předmětem pro pečlivé zvážení je otázka, kdo by se měl účastnit v systému spolupráce. Je nezbytné zapojit účastníky, kteří mají znalosti a dovednosti, rozumí problematice již fungují v této oblasti. Dále byste měli zapojit účastníky, kteří mají rozhodovací pravomoci a kompetence v této oblasti, i v případě, že zatím nebyli aktivně zapojeni v boji proti tomuto fenoménu.

Zvláště na počátku by měly být očekávání ohledně počtu účastníků realistické. Je lepší začít s menším počtem členů a postupně růst. Můžeme také uvažovat o tom přizvat odborníky se specifickými odbornými znalostmi na dané setkání nebo projekt, bez toho, aby museli být stálými členy systému spolupráce.

Možní vládní i nestátní partneři se mohou nalézat v různých odvětvích. V závislosti na národním nebo regionálním kontextu, je možné zapojit státní zaměstnance nebo zástupce z příslušných ministerstev, kteří jsou zaangažováni v této problematice. Ministerstva, jejichž kompetence jsou spojeny s oblastí problematiky obchodu s lidmi, zahrnují ty, které se zabývají migrací, sociálními záležitostmi, vzděláváním, ochranou dětí, zaměstnáváním, rovnými příležitostmi, zdravím a vnitřními záležitostmi.

Je důležité zvážit, na jaké „úrovni“ má systém spolupráce fungovat. V některých případech je možná smysluplná spolupráce na lokální úrovni i v době, kdy je situace mezi vládou a nestátními organizacemi tak napjatá, že mezi nimi spolupráce není možná. Pokud je systém spolupráce ustaven na regionální úrovni, pak bychom se měli snažit zapojit místní zastupitelství. Dále bychom měli přizvat ke spolupráci zástupce policie zabývající se bojem proti obchodu s lidmi a také pracovní inspektory. Státní zástupci a soudci by také mohli být členy systému spolupráce, pokud nebude ovlivněna jejich povinnost zůstat nestranní. A nakonec, specializované orgány pro boj proti obchodu s lidmi, pokud v dané oblasti působí, mohou být přínosem pro spolupráci.

Co se týče zástupců občanské společnosti (kromě nestátních organizací aktivních v této problematice nebo s ní spojených oblastech) bychom mohli zapojit organizace migrantů, svépomocné skupiny osob, které se staly obětí obchodu s lidmi, církve a náboženské organizace. Také akademici a výzkumníci zabývající se touto problematikou mohou být cenným přispěním pro spolupráci. Při specifické povaze obchodu s lidmi za účelem nucené práce, mohou významně přispět ke zvýšení efektivity spolupracujícího systému také odborové organizace, místní podnikatelé nebo sdružení soukromých podnikatelů.

Nakonec bychom měli zvážit zapojení médií. Klady a zápory jejich účasti by měly být pečlivě promyšleny a často mohou být velmi rozdílné v různých zemích a regionech. V některých případech může přítomnost médií zajistit, že veřejnost je informována a zároveň je vytvářena atmosféra důvěry.²⁶

ARIADNE network v Rumunsku je skupina profesionálních novinářů se specifickým posláním a konkrétním zájmem o problematiku obchodu s lidmi. Na základě důvěry, která se léty spolupráce vytvářela, si nestátní organizace a státní orgány pravidelně vyměňují s těmito novináři informace o konkrétních případech, které jsou potom, bez senzacechtivého přístupu, medializovány prostřednictvím ARIADNE network. Touto cestou je ovlivňováno veřejné mínění do té míry, že v několika případech mohly nestátní organizace uplatnit politický tlak díky reportážím ARIADNE a státní instituce byly více nakloněny nabídnout v daných případech praktické řešení.

4.5. Společný pohled na problém, sporná témata a konflikt

Při zahajování systému spolupráce je třeba, aby si každý účastník byl vědom toho, že nevyhnutelně bude docházet i k neshodám jak ve vnímání a definování problémů, tak i v provozní rovině. Motivace pro zapojení, oblasti zapojení, jako i chápání základních náležitostí, kritérií a praxe mohou být u jednotlivých účastníků různé, zejména mezi státními a nestátními účastníky, ale i v rámci těchto sektorů.

Všichni zúčastnění by se měli proto snažit najít společná témata a oblasti společných zájmů proto, aby mohli spolupracovat a smysluplně sdílet informace. Zároveň by se měli snažit začít dialog i o sporných tématech. Je jasné, že se nepodaří vždy dosáhnout vzájemné shody a že budou momenty, kdy se jeden nebo více partnerů bude cítit rozčarovaný nebo frustrovaný vývojem diskuse, zvláště pokud budou jeho návrhy odmítnuty. Na otázku jak budovat společnou důvěru a na některé způsoby jak se vyrovnat s neúspěchy se zaměříme později (v kapitolách 4.6. – 4.9.).

²⁶ Více o dalších důležitých úvahách o médiích a bezpečnosti: Christian Action and Networking against trafficking: Update: action-oriented guide for awareness-raising and social assistance, Brussels 2005, p.24 (http://www.ccme.be/fileadmin/filer/ccme/20_Areas_of_work/10_Slavery_Anti-Trafficking/2005-04-25_CCME_Bro_-_CAT_II_Action-oriented_guide_for_awareness-raising_social_assistance.pdf)

Je důležité zhodnotit faktory, které by mohly vést k neshodám v přístupu k problematice obchodování s lidmi.

Rozdílné přístupy a chápání se vyskytovat budou kvůli rozdílným oblastem působení jednotlivých účastníků. Za prvé je to dáno rozdílným posláním organizací, např. příslušníci policie a poskytovatelé sociální pomoci budou mít nutně rozdílné kompetence a cíle v přístupu k obchodu s lidmi. S tím úzce souvisí otázka, zda mají jednotliví účastníci možnost být flexibilní, co se týče jejich pověření. Státní orgány zpravidla mají, v porovnání s nestátními, méně možností měnit jejich náplň činnosti, a je zde striktnější postup, pokud se chtějí věnovat novým oblastem práce. To je samozřejmě rozdílné u různých státních orgánů, např. zástupci městské rady mohou mít větší možnost flexibility než příslušníci státní policie.

Další otázkou je koncepční přístup k problematice obchodování a motivace k jeho potírání. Často jde o to, že státní orgány se tímto problémem zabývají z hlediska trestního práva a bezpečnosti, zatímco nestátní organizace zaujímají přístup založený na lidských právech. V praxi budou nestátní organizace zaměřené více na ochranu práv obětí a zajištění jejich bezpečí, kdežto úsilí policie a dalších státních orgánů bude soustředěno na odhalování a vyšetřování organizovaného zločinu a odsouzení pachatelů.

Další faktor, který je třeba vzít v úvahu je, zda hlavní oblastí činnosti dané organizace, ať již státní nebo nestátní, je boj proti obchodu s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování nebo nucené práce, či zda je organizace stejně aktivní zároveň v obou oblastech.

Další sporná oblast zahrnuje to, jak jsou vnímány jednotlivé pojmy a jak jsou formulovaná příslušná kritéria. Především v oblasti obchodování s lidmi za účelem nucené práce je velmi nejisté, jak jednotliví účastníci vnímají co je podstatou otroctví, co si představují pod pojmem nucená práce, jaká míra vykořisťování je nutná, aby byla osoba oficiálně označena jako „oběť obchodu za účelem nucené práce“, a jaké normy jsou vhodné v jednotlivých případech. Tato otázka je velice důležitá, protože má vliv na oficiální identifikaci oběti, což ve výsledku ovlivní to, zda bude osoba moci využít určitých práv a ochrany. Různé chápání a vyhodnocení bývají největším a nejčastějším zdrojem frustrace. K tomu dochází, když se nestátní organizace domnívají, že vládní orgány používají příliš striktní nebo nesprávnou interpretaci definic, což zabraňuje obětem v přístupu ke svým právům a ochraně.

Je důležité společně diskutovat o pojmech a snažit se o společné chápání, pokud je to možné, zvláště při rozdílných přístupech k definicím a kritériím, které mohou snadno vést k neshodám. Toto je oblast, kde mohou externí odborníci nebo akademici pomoci vyjasnit tyto otázky. Analýza celonárodního používání norem, zvláště v oblasti identifikace a trestního stíhání, identifikování rozdílů v názorech a porovnávání praxe s dalšími evropskými zeměmi, může do určité míry usnadnit společný přístup k terminologii. Účastníci z různých oblastí mohou diskutovat o rozdílných perspektívách u konkrétních případech, aby dosáhli lepšího vzájemnému porozumění.

4.6. Ustanovení společných pravidel a vzájemné důvěry

Protože se sporná témata a neshody budou během spolupráce objevovat, ustanovení základních pravidel a vzájemné důvěry bude důležité pro překonávání neshod a další pokračování spolupráce. Existují kroky, které mohou vést ke zvýšení vzájemné důvěry, některé na začátku spolupráce a některé v pozdějších fázích.

Na počátku je potřeba vyřešit dvě otázky: místo setkávání a jméno, pod kterým bude systém spolupráce fungovat. Co se týče místa setkávání, bylo by vhodné, aby se konalo na neutrální půdě (i když zde samozřejmě můžeme narazit na finanční nebo praktická omezení). Potom tato iniciativa nebude spojována jen primárně s jedním z účastníků. Jestliže není k dispozici neutrální místo pro setkání, je možné také zvážit střídání místa setkání, aby se podpořila vyváženost iniciativy.

Jméno systému spolupráce by se mělo promyslet tak, aby přesně popsalo účel a zdůraznilo, že jde o spojení více organizací.

Stálá struktura pomůže podpořit vzájemnou důvěru a vede k budování jistoty. Proto, i když původně vznikla spolupráce jako jednorázová iniciativa, mělo by se přistoupit k ustanovení určité pravidelnosti setkávání.

Vzhledem k tomu, že se budou předávat informace mezi organizacemi, je nutné vytvořit kodex praxe vzhledem k zacházení s důvěrnými informacemi. Výměna informací by v žádném případě neměla ohrozit osud lidí, zvláště možných obětí obchodu s lidmi, a jejich práva na ochranu osobních dat. Jasné porozumění pravidlům a jejich dodržování všemi zúčastněnými, pomůže budovat vzájemnou důvěru a podpoří pokračování společného úsilí pro spolupráci.

Na provozní úrovni může prohloubit spolupráci společné zapojení v konkrétních projektech. Spolupráce při dosažení určitého cíle může zvýraznit společný přínos a efektivitu konání, na němž se podílí více aktérů. V další části uvedeme několik příkladů činností, které mohou být podniknuty společně.

Pokud výrazně vzroste počet účastníků systému spolupráce, můžeme uvažovat o vytvoření tematických pracovních skupin založených na odbornosti účastníků. Tou to cestou může dojít k více zaměřené výměně informací, lépe zacílené činnosti těch, kteří jsou přímo zapojeni v určité oblasti dané problematiky, a také se mohou prohlubovat spojení mezi konkrétními osobami a institucemi.

Nakonec, formalizovaný proces stížností v rámci systému pomůže zmírnit napětí, které může vzniknout při přijetí konfliktního stanoviska nebo při dalších sporných tématech. Pro budování důvěry je důležité mít možnost otevřeně diskutovat o stížnostech a navrhnout, kde je to možné, vzájemně přijatelné řešení.

V České republice vznikla pod koordinací ministerstva vnitra meziresortní skupina spolupráce, jejímiž členy jsou nestátní neziskové organizace, zástupci ministerstev, státní zástupci a nezávislí konzultanti specializovaní v této problematice. Cílem bylo identifikovat a lépe rozumět neuspokojivé situaci, kdy je velice malý počet identifikovaných obětí a žádné rozsudky. Jedním ze základních bodů diskuze byla interpretace a použití obecné definice obchodu s lidmi. Ukázalo se, že existují velmi různá chápání a praktické použití pojmů „nátlak“ a „jiné formy vykořisťování“, které stojí ve znění zákona. Diskuse vedly k pokroku při dosahování společného chápání a skupina se nadále schází při pravidelných setkáních.

4.7. Společné oblasti činnosti

Systém stále probíhající a strukturované spolupráce poskytuje výbornou příležitost pro společné činnosti. Jednou z oblastí, kde se to může dobře uplatnit je školení pro zaměstnance a dobrovolníky.

Rámec systému spolupráce sám o sobě je prostor, kde je možné uskutečnit školení. Účastníci se mohou školit navzájem na základě jejich konkrétní odbornosti. Členové systému spolupráce mohou také zorganizovat školení pro třetí (externí) strany. Nabídka školení pro externí subjekty může být velice přínosná a nabídnout celostní pohled státního i nestátního přístupu. Je možné zorganizovat školení, kde budou lektori jak ze systému spolupráce, tak lektori externí. Jak bylo již zmíněno, je velmi užitečné využít odbornosti profesionálů z praxe a akademiků, i odborníků ze zahraničí, kteří mohou obohatit debatu.

Iniciativa spojená se školení, která může vycházet ze společného školení je publikace příručky. Tato publikace, která by zahrnovala například základní rámec problematiky, dobré praxe, praktické tipy pro zavádění legislativy, může být velice užitečná pro ty, kdo zastávají výkonnou roli. Může to pomoci šířit úsilí a vědomosti shromážděné v rámci systému spolupráce mezi širší veřejností.

Kromě oblasti školení, existuje ještě mnoho dalších iniciativ, které mohou být prováděny v rámci společné činnosti. Například společný fundraising, který se může týkat buď společného projektu, do kterého se partneři spolupráce chtějí zapojit, nebo se fundraising může zaměřit na získání peněz pro fungování systému spolupráce. Společné projekty mohou zahrnovat kampaně pro širokou veřejnost, které jsou často podporované jak státními tak nestátními účastníky.

V Rumunsku zajišťuje informování veřejnosti o obchodu s lidmi za účelem nucené práce Národní úřad proti obchodu s lidmi ANITP a několik nestátních neziskových organizací. ANITP a neziskové organizace odstartovali společnou národní preventivní kampaň. Ta zahrnovala celonárodní šíření několika tisíc kopií informačního materiálu o obchodu s lidmi a nucené práce, který se zaměřil na možná nebezpečí, stejně jako na zdroje, kde získat radu a pomoc.

V minulosti již některé společné kampaně nestátních organizací a státních orgánů proběhly. Informační brožura o situaci, ve které se ocitají oběti obchodu s lidmi s názvem „Toto je realita: Může se to stát tobě“ je stále rozdávána pohraniční policií lidem, co cestují ze země. Dodnes bylo rozdáno 10.000 kopií.

Obecněji, další možnou oblastí společné činnosti jsou společná veřejná prohlášení, buď jako reakce na konkrétní situaci nebo na vývoj v legislativě nebo politice. Avšak takováto prohlášení musí být výsledkem probíhající diskuse, všichni zúčastnění musí být v plné shodě s přesným zněním, které by mělo sdělovat společný názor/pohled. Pokud je daný postup k získání autorizace pro prohlášení (např. u vládních orgánů) je třeba toto zajistit předtím, než se prohlášení publikuje.

Další oblastí společné činnosti je společné mapování fenoménu a reakcí na něj. To může zahrnovat společné shromažďování statistických dat a vytváření společné analýzy. Aktuální informace od nestátních organizací, které přijdou do přímého kontaktu s oběťmi, se může ukázat jako rozhodující pro plné porozumění rozměrům problému. Může to pomoci překonat pro oficiální identifikaci, které vznikly následkem technických nebo legálních omezení nebo proto, že oběti samy nechtějí kontaktovat státní instituce.

Projekt „Right Job“ (RJ) v Římě a v provincii Latium zapojil všechny místní aktéry v boji proti obchodu s lidmi (nestátní organizace, odborové organizace, úřady práce, zdravotnická centra, policii) do mapování problému, shromažďování znalostí, informování veřejnosti a školení. Tato iniciativa měla za cíl rozvinout schopnosti všech zúčastněných oslovit potencionální oběti obchodu s lidmi a nucené práce.

V prvních dvou letech fungoval RJ v Římě s pomocí veřejných a soukromých sociálních organizací a snažil i kontaktovat přímo potencionální oběti, ve třetím roce fungování začal spolupracovat i s odborovými organizacemi v některých provinciích Lazia. V rámci projektu se také rozšiřovaly letáky v místech, kde se shromažďují lidé, kteří mohou patřit k ohroženým skupinám (na tržištích, u kostelů a chrámů, v imigrantských sdruženích). Projekt se snažil také zapojit názorové vůdce národních komunit, aby mohl oslovit širší spektrum osob.

Dohromady bylo zaznamenáno okolo 250 možných případů obchodování s lidmi za účelem nucené práce, neziskové organizace a místní úřady podepsaly smlouvy o spolupráci. Rozhovory mezi jednotlivými účastníky v těchto případech přispěly k lepšímu společnému porozumění reality obchodování za účelem nucené práce.

4.8. Formalizování systému spolupráce

Při jakémkoli druhu spolupráce přijde chvíle, kdy bude potřeba vyjasnit si řadu otázek – například zda zavést oficiálnější členství, úřední zastoupení nebo pokračující financování – jinými slovy, rozhodnout, zda vytvořit oficiální formu spolupráce. V této fázi je třeba se rozhodnout, zda to učinit oficiálním způsobem – psanou smlouvou nebo memorandem, nebo využitím méně formálního způsobu – ústní dohodou.

Je dobré k těmto krokům nepřistupovat příliš předčasně. Musí být zjevná určitá snaha vytvořit strukturovanější podobu spolupráce. A zároveň nemohou být tyto otázky ponechány neřešené příliš dlouho, protože to pak může být interpretováno jako nedostatek zájmu a angažování se v problematice. Měli bychom počítat i s tím, že schválení projektu spolupráce může trvat dlouhou dobu.

První radou pro praxi je regulovat pouze to, co je nezbytné. Zahlcení smlouvy podrobnými ustanoveními ji učiní nepraktickou a projednávání zabere hodně času. Smysl takovéto smlouvy je poskytnout obecné instrukce k situacím, které mohou nastat, ale ne jak řešit každou možnou situaci.

Členství je jedním z prvních témat, které by mělo být ošetřeno – jak kritéria, tak i proces k zapojení se do systému spolupráce. Měla by být vytvořena dohoda i o účastnících, kteří nebudou stálí členové, ale zapojí se jednorázově. Dále je užitečné definovat hlavní cíle a možné společné činnosti, do kterých se sdružení zapojí. Je důležité zaměřit se na to, co je dosažitelné a jak postupně růst v rámci podnikaných aktivit. Musíme mít na vědomí, že každá organizace bude pokračovat ve svých vlastních činnostech nezávisle na systému spolupráce a ne všechny oblasti se stanou součástí společných aktivit.

Další téma, na kterém je potřeba se shodnout je otázka financování. Zejména to, zda bude každá organizace přispívat, např. v podobě členského příspěvku nebo zda sdružení systému spolupráce požádá o dotace pod svým jménem (zvažte, zda je potřeba vytvořit pro toto právnickou osobu). Dále by měla být projednána otázka, kdo může reprezentovat sdružení spolupráce, například některý z členů, sekretariát, apod. a proces schvalování společných prohlášení.

Bude rovněž užitečné ustanovit proces pravidelného hodnocení činnosti sdružení.

4.9. Budování dlouhodobé spolupráce

Pokračování a zpevňování systému spolupráce do budoucna bude důležitý úkol. Musíme počítat s množstvím faktorů k zajištění úspěšného pokračování projektu. Úvahy se budou točit okolo praktických otázek, jako jsou prostory a financování a také vztahů mezi konkrétními osobami a organizacemi.

Otázku místa setkání jsme již zmínili dříve. S tím jsou spojeny i úvahy o tom, zda organizace, kde se budou konat setkání, bude zároveň sloužit jako sekretariát, jako hlavní organizátor nebo bude mít nějakou další organizační roli. Protože úkol organizátora může být pro organizaci značnou zátěží, měly by se o to organizace podělit (nejlépe jak státní, tak nestátní) nebo se organizace v této roli mohou pravidelně střídat.

Vlastní financování systému spolupráce může být zajištěn společným fundraisingem. Dalším řešením může být určitý účastnický poplatek, placený každou organizací, aby se zajistily administrativní náklady provozu systému.

Komunikace mezi účastníky spolupráce je zásadně důležitá. Zahrnuje vnitřní komunikaci o praktických otázkách (plánování setkání, rozesílání programů setkání a zápisů ze setkání, průběžná výměna informací o připravovaných akcích a činnosti jednotlivých organizací). Může být lákavé zařídit náročné komunikační nástroje. Ale měli bychom volit jednoduché komunikační cesty, které nevyžadují náročnou údržbu. Proto je nejlepší volbou emailový seznam nebo nekomplikovaná internetová skupina, která dovoluje sdílení větších souborů a nevyžaduje téměř žádnou údržbu.

Dva další faktory, které podporují fungování systému, jsou pokračující společné aktivity a pravidelné setkání. Počet setkání za rok i datum a čas konání by měly být dohodnuty dostatečně dopředu, aby je jednotlivá účastníci mohli vzít v úvahu při plánování. Pravidelná, ale ne příliš častá setkání zajistí včasnou a smysluplnou výměnu informací a umožní budování spojení mezi účastníky. Jednorázové schůze mohou být naplánovány, pokud je to nutné, na základě vnějšího vývoje nebo společných projektů spolupracujících partnerů. Pravidelnost a pokračování společné práce pomůže udržet zájem a závazek zapojených členů.

I když osobnost, mezilidské vztahy, a míra zapojení jednotlivých osob reprezentujících dané organizace jsou klíčové, je důležité zajistit, aby zapojení organizace nebylo závislé pouze na této jedné osobě. To nám zaručí, že organizace zůstane aktivní ve spolupráci, když daná osoba odejde nebo změní pracovní pozici. Oficiálnější dohoda o spolupráci, jako memorandum nebo jiná forma smlouvy, jak jsme popsali výše, může také zlepšit nepřetržité pokračování práce v systému spolupráce. Pro udržování účasti je také důležité poskytnout možnost hodnocení vývoje. Zhodnocení vývoje může pomoci vyzdvihnout to, čeho již bylo dosaženo, poskytnout prostor pro vyjádření stížností, a zároveň sloužit k promyšlení možných řešení a cest jak adále v práci pokračovat.

Formální ustanovení společných činností je důležitým prostředkem rozvoje stálého fungování pro Bristolskou koalici proti obchodu s lidmi (viz výše). Bristolská koalice proti obchodu s lidmi a Oddělení pro lidská práva na Univerzitě západní Anglie založily v prosinci 2010 Centrum pro práva migrantů. Centrum provozuje nízkoprahové centrum, které je otevřené každý pátek dopoledne a poskytuje pomoc a rady to migranty a jejich rodiny. Zabývá se otázkami zaměstnání, bydlení, právními nebo finančními tématy, a dalšími situacemi, které mohou být pro cizince žijící v Anglii ohrožující. Každý týden si centrum zve různé pomáhající organizace včetně občanské poradny, právní pomoci a školeného poradce. To znamená, že cizinci dostanou pomoc, kterou potřebují, v ten daný den, bez toho, aby se museli objednávat nebo čekat v pořadníku.

V lednu 2011 získalo centrum jednohlasně podporu Bristolské městské rady.

Vydalo:

Churches' Commission for Migrants in Europe (CCME)

174 rue Joseph II

B 1000 Brussels

Za podpory Programu prevence a boje proti zločinu Evropské komise EU.

ccme

Vydalo

Churches' Commission for Migrants in Europe (CCME)

174 rue Joseph II, B 1000 Brusel

Březen 2011

Za podpory Programu prevence a boje proti zločinu Evropské komise EU.